

Geto-dacii din nordul Dobrogei, în descoperirile de la Enisala*

Din complexul zonal al gurilor Dunării, teritoriul satului Enisala ne este cunoscut ca cel mai bogat în vestigii arheologice. Pres rate în diferite puncte din jurul a ezării de azi, ele ne documentează aici, prezența umană străveche și continuitatea ei până în zilele noastre¹, fie sub aspectul unor a ezării civile sau necropole, fie prin prezența unor edificii cu caracter strategic de origine romană, romano-bizantină și a fortificației feudal-timpurii în lătat de bizantini ori de genovezi (Pl. 1/a).

Noile descoperiri datorate cercetărilor efectuate de Muzeul Deltei Dunării în cadrul a trei campanii (1968, 1969, 1970), aduc pe harta zonei menționată mai sus un nou punct arheologic și totodată o nouă contribuție cu privire la geneza culturii geto-dace, la cunoașterea istoriei populației bătinașe din zona gurilor Dunării într-un moment de mari prefaceri economice și sociale. Ele aduc o serie de detalii la concluziile unor cercetări mai vechi făcute în zona Dunării de jos, la: Cernavodă², Satu Nou³, Bugeac⁴, Ostrov, Băneasa, Adamclisi, Rasava, Hârșova⁵, ca și la cele din partea de nord a Dobrogei și litoral⁶: Teliu⁷, Murighiol⁸, Sarinasuf⁹, Histria și teritoriile limitrofe ei¹⁰.

* Prezentul raport în forma actuală a fost susținut în fața conducerii și colectivului de cercetători de la Institutul de Arheologie - București la 19 ianuarie 1971, publicat în Peuce II, Tulcea, 1971, p. 63-129.

¹ Lângă actuala cetate feudală s-au descoperit resturile fosilifere ale unui mamut; într-o altă zonă apropiată de acest punct s-au descoperit mai multe topoare din piatră lefuită: la punctul "Palanca" cercetătorul Morintz Sebastian a executat un sondaj asupra unei a ezării hallstattiene timpurii, informându-ne și asupra existenței unei necropole dintr-o perioadă similară cu cea pe care o prezentăm în comunicarea de față, ca și a unui bogat material feudal-contemporan cu cetatea genoveză; în punctul „La baba Joimării” se conturează forma unei cetăți de unde s-au scos de cîte locuitori numeroase obiecte romane și romano-bizantine; în punctul „Lutrie” cercetătorul Victor Babeș de la Institutul de Arheologie a efectuat cercetări asupra unei necropole de la sf. sec. I și încep. sec. II e.n. (S.C.I.V. – nr. 1, 1971). Tot aici s-a descoperit și un tezaur-emisiune din timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn; în punctul "Băburun" de pe Dealul cu piatră se găsesc urmele unei necropole similare cu cea din Valea Netului.

² D. Berciu, *Descoperirile getice de la Cernavodă. (1954) și unele aspecte ale începutului formării culturii Latine geto-dace la Dunărea de Jos*, în M.C.A., IV, 1957, p. 281-318.

³ B. Mitrea, *Un cimitir geto-dacic în sud-vestul Dobrogei*, în „Omagiul lui Constantin. Daicoviciu”, ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 409 – 413; B. Mitrea, C. Preda și N. Anghelescu, *Săpăturile de salvare de la Satu Nou*, în M.C.A., VII, 1961, p. 283 – 290; idem în M.C.A., VIII, 1962, p. 369 – 372.

⁴ M. Irimia, *Cimitirele de incinerare geto-dace de la Bugeac-Ostrov*, în Pontice, 1968. Muzeul de arheologie Constanța, p. 193 – 234; idem în Pontice 2, 1969, p. 23 – 42.

⁵ A. Aricescu, *Die bodenständige Bevölkerung der Dobrudscha und ihre Beziehungen zu den Griechen in der hellenistischen epoche* în Studii clasice, III, 1961, p. 67 – 82; idem. *Noi date cu privire la cimitirele getice din zona Dunării în Dobrogea* (rezumat), în Revista Muzeelor, anul II, 1966, nr. special, p. 425.

⁶ Gh. Tefan, *Contribuții arheologice la cunoașterea dacilor din Dobrogea de nord*, în Studii și referate privind istoria României, I, 1954, p. 29, și următoarele.

⁷ G. Simion și Gh. Cantacuzino, *Cercetările arheologice de la Teliu*, în M.C.A., VIII, 1962, p. 373–382.

⁸ Expectal Bujor, *Contribuție la cunoașterea populației geto-dace din nord-estul Dobrogei*, în SCIV, VII, 3 – 4, 1956, p. 243 – 252; idem. *antierul arheologic Murighiol*, în M.C.A., III, 1957, p. 247 – 254; M.C.A., V, 1959, p. 325 – 530; M.C.A., VIII, p. 297 – 300; idem, *O ETO-DAK – CKO*, în Dacia, N.S., II, 1958, p. 125 – 141.

⁹ Rezultatele cercetărilor din a ezarea hallstattiană de la Sarinasuf, jud. Tulcea, mi-au fost date de P. Alexandrescu, conducătorul acestui antier.

¹⁰ P. Alexandrescu, *Necropola tumulară. Săpături în 1955 – 1961*, în Histria, vol. II, Ed. Academiei R.S.R., Buc. 1966, p. 133 – 294; M. Coja, *Activitatea meșteșugărească la Histria în sec. VI-I î.e.n.* în S.C.I.V. XIII, 1962, 1 p. 19 – 46, idem, *La céramique autochtone d'Histria aux V-a I-er ss, av. n.e., Actes du premier congrès international des études balkaniques et sud-est européennes*, Académie Bulgare des Sciences, Sofia-1970, p. 335 – 351; Em. Condurachi și colaboratori: *antierul arheologic*

În ceea ce privește localizarea geografică, noul punct arheologic se află la cca. 3 km. în partea de sud a satului într-o zonă împdurită, pe o vale unde cândva au curs apele unui izvor la care e numit de localnici "Valea Netului".

Descoperirile întâmplătoare cu ocazia săpăturii unui an de protecție a pădurii¹¹, au determinat o intervenție cu scop de salvare și ulterior efectuarea unor cercetări organizate. Ele au scos la suprafață construcția unor monumente și descoperirea de materiale ce apar în unei necropole de incinerare cu morminte plane și în tumuli, grupate în două serii restrânse de cca. 4.000 m.p. fiecare și amplasate pe versanți din stânga și dreapta văii cu numele amintit (Pl. I / b).

Compoziția geologică diferită a solului acestor versanți a determinat o diferențiere radicală în ceea ce privește densitatea mormintelor. Solul din argilă rezidual în amestec cu pietri dens și greu de săpat, ajunge pe versantul de est până aproape de suprafață, ceea ce explică descoperirea în acest sector a numai două urne din categoria mormintelor plane și ase tumuli, care cu excepția ultimilor doi, sunt bine individualizate. În acest sector au fost săpate toate cele ase movile existente și prin anuri s-a cercetat întreaga suprafață plană a terenului din jurul acestor tumuli (Pl. II.).

Prin aceste lucrări, cercetarea zonei de est este încheiată, având ca rezultat – așa cum s-a amintit – descoperirea unui număr foarte mic de morminte (două din categoria mormintelor plane și unsprezece în cele ase tumuli, dar cu foarte puține observatii de ordin ritual, asupra cărora o să revenim.

Pe versantul de vest densitatea mormintelor în ambele situații a fost surprinzătoare, iar tumulii în general aplatizați se grupează pe alocuri, dând aspectul unor movile prelungi.

O serie de movile sunt deranjate de rețeaua drumurilor din pădure și de săpăturile făcute în mantaua lor de către locuitorii satului pentru a scoate piatră, pe care au folosit-o la construcția de cuptoare în gospodărie. Acestea au determinat o incertitudine în stabilirea unor observații stratigrafice.

Suprafața cercetată în acest sector este de 300 m.p. în necropola plană, prin trei secțiuni paralele în lungime de 50 m și cu o lățime de 2 m, și apte movile, descoperindu-se 97 de morminte. Acest sector urmează să fi încă cercetat. Lucrările s-au efectuat pe o mică parte din suprafața necropolei, dând totuși posibilitatea formulării unor concluzii¹².

Un aspect deosebit al necropolei îl constituie structura movilelor. Cercetările făcute pe ambii versanți din punctul menționat au identificat un număr de 13 movile de dimensiuni diferite, atât în ceea ce privește înălțimea, cât și ca întindere.

Cea mai mare movilă cercetată are un diametru de 20 m (M 2-A) și înălțimea de 1,50 m față de solul antic, urmat îndeaproape de M 1-B, M 2-B, M 3-A, M 5-A, M 1-A, iar cea mai mică depășește puțin în 3 m diametru (M 3-b, ca și M 6-A).

Acestea s-au construit ulterior între cele existente (M 3/b), sau suprapunându-se parțial peste alta (M-6-A), perforând o parte din suprafața acelor mai vechi (la M 3-B, M 4-B, Pl. XII și la M 5-A, Pl. VIII).

Cu toate acestea, structura lor este aceeași. Urna se depunea în groapă acoperind-o cu un capac sau protejând-o într-o casetă din plăci de gresie nisipoasă de culoare galbui ori se împacheta cu bolovani de pietre foarte mari ce se înălțau deasupra solului (fig. 4) sau se depunea direct pe sol, construind în jurul ei același sistem de protecție (fig. 5). S-au întâlnit urne cu capac din plăci de piatră peste care s-au așezat mai multe rânduri de bolovani sau fragmente ceramice (fig. 4). Pentru mormintele cenotaf se construiau, tot pe sol, aceleași forme de casete (fig. 5/1). În jurul urnelor, cu sau fără casete, ca și a conurilor de bolovani de piatră sau a casetelor cenotaf, se ridică o movilă de pământ pe care îl aduceau din imediată apropiere. Văile din jurul tumulilor ne documentează acest

Histria, Sectorul Tariverde, în M.C.A. vol. IV, 1957, p. 77 – 84, M.C.A., vol. V, p. 318 – 323; v. : S.C.I.V. III – 1952, p. 269 – 272, IV; 1953; p. 129 – 135; 135; v. 1954, p. 100 – 108; VI, 1955, p. 543 – 548; pentru Sinoe: S.C.I.V. IV, 1953, p. 139.

¹¹ Mulțumim și pe această cale pădurarului Martin Tănase care ne-a sesizat asupra acestor descoperiri și care împreună cu brigadierul silvic Dumitrescu Gh. au salvat o bună parte din materialele descoperite în timpul execuției anului de protecție a pădurii.

¹² Cercetările de pe Valea Netului s-au încheiat în 1976 și au înregistrat peste 400 de morminte, fără ca să aducă modificări esențiale la cele relatate în paginile de față.

lucru. Aproape de extremitatea tumulului se construia un ring din pietre mari, pe care le consolida în stratul de pământ din care s-a format tumulul. În cazurile când bolovanii aveau dimensiuni mari, ringul se forma dintr-un singur rând. Dacă piatra avea formă plată, ea se așeza vertical – pe unul sau mai multe rânduri, în raport de grosimea ei, iar dacă bolovanii aveau dimensiuni mai mici ringul se zidea din mai multe pietre suprapuse, urmărindu-se o uniformitate și o perfecțiune în realizarea lui. S-au descoperit și situații unde inelul ringului nu este închis. Acest aspect întâlnit la unele movile M 3-A și M 5-A (Pl. IV /b și VIII /b; fig. 1 și 2) și unde se poate afirma cu certitudine că ele nu au suferit nici o intervenție ulterioară, creează posibilitatea discuției asupra presupunerii de a se fi construit mai întâi un inel de pământ în care se fixau pietrele ce conturau ringul, lăsând posibilitatea trecerii în interior pentru depunerea urnei și îndeplinirea procesiunilor rituale, după care s-a adus pământ pentru construcția tumulului fără a se manifesta dorința după aceea a completării inelului de piatră. După crearea turnului suprafața de pământ se acoperea cu o manta de bolovani (fig. 1 și 2) sau cu plăci de gresie nisipoasă de culoare galbenă de dimensiuni mai mici ori cu amândouă formele. La movilele acoperite cu manta de plăci de piatră, acestea erau așezate pe mai multe rânduri. La M 1 B acestea au fost așezate pe 6 – 8 straturi, în sistemul solzilor de pește, iar la cele unde s-au folosit ambele forme de pietriș au fost așezate mai întâi plăcile – în același sistem, peste care s-au pus bolovanii. Cu această manta se acoperea tumulul până deasupra ringului (fig. 2/4). În cazurile unde s-au folosit bolovani această înaintare mai mult spre centru (fig. 1) și chiar până la vârful movilei (M 2-A - fig. 2). Se poate constata stratul de pământ depus deasupra ringului nu ajungea la o grosime prea mare.

Tasarea pământului în decursul anilor a determinat ca blocurile de piatră ale ringurilor să strângă manta și cercul lor să se poată vedea în prezent la suprafața pământului. Nu se poate afirma, cu certitudine, dacă peste manta de piatră creatorii acestor tumuli au mai așternut un strat de pământ sau nu. Astăzi el există sub aspectul unui strat vegetal foarte subțire. Dar când vremea l-a creat sau l-a micșorat rămâne ca observațiile viitoare să elucideze această problemă.

De asemenea, în manta de movile, atât în stratul de pământ cât și printre pietre, s-au descoperit sub manta de pietre, izolate ori așezate în forma unor platforme mai mari sau mai mici, în apropierea urnelor sau depozitate de acestea, foarte multe cioburi de vase. În mod izolat s-au descoperit și obiecte de metal: brățări, sgei, clopoței, mărgele, fusaiole din lut, etc.

Originea tipului de tumul cu manta de bolovani este bine cunoscută în Hallstattul târziu¹³ și, după cum se vede, ea se poate urmări încă și în primele începuturi ale Laténului, atât în centrele lumii ilirice¹⁴ și zonele de influență ale ei, cât și la comunitățile din partea de răsărit a rii noastre¹⁵, unde influența culturii sudice este evidentă.

Ritul de înmormântare în necropola de la Enisala este incinerarea, generalizat aproape în tot sud-estul Europei¹⁶ și, doar în proporție de 7 – 8 % întâlnim înhumarea.

În perioada la care ne referim, sfârșitul sec. V și sec. IV î. Chr., el are analogii cu o serie de descoperiri făcute în Dobrogea la Murighiol, Teliș, Cernavodă, Satu Nou, Bugeac și mai departe, în zona carpato-dunăreană¹⁷.

În cadrul celor două forme întâlnite în necropola de la Enisala, planul tumular, s-a observat un ritual destul de variat, deosebindu-se 4 tipuri de morminte pe care le descriem mai jos, la prezentarea necropolei plane din zona B, unde, pe baza descoperirilor făcute, s-a putut întocmi o tipologie a mormintelor.

¹³ Al. Vulpe, *Necropola Hallstattiană de la Ferigile*, Buc. 1967, p. 20, unde se dă o bibliografie foarte bogată referitoare la această problemă.

¹⁴ Idem.

¹⁵ P. Alexandrescu, *Necropola tumulară Histria II*; Silvia Marinescu-Bîlcu, *Un mormânt tumular din necropola Histriei*, S.C.I.V., p. 4, 1969, p. 587 – 593.

¹⁶ Al. Vulpe, *op. cit.*, p. 20.

¹⁷ C. Preda, *Săpăturile de la Alexandria*, în MCA, VI, 1959, p. 251 – 261; idem, MCA., vol. VII, p. 209 – 212; idem, *Un nou aspect al începuturilor epocii Latene în Dacia* (descoperirea de la Alexandria), în SCIV, XI, 1960, I, p. 25 – 36

NECROPOLA PLAN

Este atestat pe ambele platforme ale versanților de est și de vest din valea Netului, numerotate convențional în est - zona A și în vest - zona B (Pl. II).

ZONA A

A fost verificat prin 8 anuri o suprafață de 425 m². Ele au fost orientate în direcții diferite, în raport cu configurația terenului și cu orientarea tumulilor, cu scopul de a se verifica întreaga suprafață dintre și din jurul movilelor, cât și partea versantului dintre aceste obiective arheologice și firul văii (Pl. II).

Stratigrafia acestor secțiuni realizată până la adâncimea de 1 m și depășite pe anumite suprafețe, este oglindită în 3 – 4 nuanțe: negru, rocat, galben și alb-galben (vezi Pl. IX) în compoziția solului se reduce, în general, numai la două nivele: solul vegetal de culoare neagră, care coboară pe anumite locuri până la 30 – 35 cm, după care urmează un sol de argilă rezidual în amestec cu pietriș. Culoarea brună și roșu ale acestui sol se datorează prezenței hidroxizilor de aluminiu și fier în procesul de alterare și care, în regiunile aride, acest material se îmbogățește cu calciu, câștigând culori mai deschise.

În unele porțiuni această argilă reziduală urcă până la suprafața terenului.

Incomoditatea realizării gropilor pentru morminte într-un astfel de sol ca și dislocarea unor cantități mai mari de pământ pentru construcția tumulilor au constituit cauzele fundamentale care au determinat comunitatea să prăsească această zonă și să folosească pentru acest scop funerar numai terenul din partea de vest a văilor respective.

Mormintele descoperite în terenul plan din această zonă se înscriu într-un singur sector (S I-A) din apropierea tumulului 2 (Pl. IX). Ele erau în număr de 2 și constau din urne depuse direct în groapă, la adâncimi mici: primul la 20 cm (imediat sub stratul vegetal), al doilea la 40 cm.

Urna m1 se înscrie în tipul de vase cu pereți subiri, bombai, de culoare cenușie, gura ușor evazată, cu 4 apucături: două ascuțite, orientate în sus și doi butoni așezați pe umerii vasului, sub buze. Pasta este poroasă, amestecată cu nisip, pietricele și cioburi pisate folosite ca degresant. Dimensiuni: în 25 cm, diam. 24 cm, fundul 25,5 cm. Fără alt inventar. (v. Peuce II, p. 83, fig. 14/b).

Mormântul nr. 2 (m2) s-a descoperit în condiții de conservare foarte proaste. Este un vas de aceeași factură și realizat în aceeași tehnică de lucru cu vasul urnă din m1. Nerestaurabil. Fără inventar.

Ambele vase se încadrează în limitele sec. IV a.Ch., având analogii cu descoperirile de la Istria¹⁸ și Zimnicea¹⁹. Aceste descoperiri au fost realizate în campania din 1970.

ZONA B

Sondajul făcut în cadrul a două campanii (1968 și 1969), iar prin șapea a numai 3 secțiuni, în lungime de: prima 50 m iar celelalte 65 m și care totalizează o suprafață de 360 m.p., a constituit scopul cercetării dintre două movile (M 1 și lanul creat de movilele numerotate de la 2 la 5).

Descoperirile făcute în acest sector au determinat întreținerea unei permanente observații comparative cu cele din movile, atât din punct de vedere ritual, cât și în ceea ce privește cronologia lor.

Cele 36 de morminte descoperite pe suprafața plană cercetată, din punct de vedere ritual, se pot clasifica în mai multe tipuri:

- 1) Morminte cu urnă depusă direct în groapă (fig. 4/3 și 4).
- 2) Morminte cu urnă cu capac. Acesta era dintr-o placă de gresie nisipoasă de culoare galbenie sau bolovani din piatră, ori un castron, de obicei din pastă fină, gri, lucrat la roată sau numai fragmente ceramice și pietre (fig. 4/5 și 6).
- 3) Morminte cu urnă introdusă în casete sau în pachete de piatră. Din acest tip distingem două categorii:

a) Urna cu capac din piatră sau castron, depusă în casetă construită din plăci de gresie nisipoasă în asociație sau nu cu bolovani de piatră și fragmente ceramice de amfore (Fig. 5).

¹⁸ M. Coja, *La céramique autochtone d'Istria*, l.c., fig. 2.

¹⁹ Toate informațiile asupra descoperirilor de la Zimnicea le-am primit prin amabilitatea d-nei Alexandrina Alexandrescu, careia îi mulțumim și pe această cale.

b) Urna cu sau fără capac depusă în groapă sau pe sol (în unele cazuri la mormintele principale de la movile), împachetată de bolovani de piatră (fig. 4 /12).

c) Urna cu sau fără capac, depusă în groapă cu caset sau pachet realizate numai parțial din pietre sau însoțite de fragmente ceramice ori, în loc de caset, urna a fost așezată într-un castron (fig. 5).

4) Morminte fără urnă cu oasele depuse într-un pachet din bolovani sau în caset de plăci de piatră la construcția ciorărilor s-au folosit și fragmente ceramice (fig. 4 /1 și 2).

Din primul tip s-au descoperit 9 morminte, din care 4 pe lângă urnă au și alt inventar (m : 7, 10, 17 și 23) și 5 fără inventar (m : 2, 9, 21, 24 și 32).

Cu excepția mormintelor 2 și 24 în care osemintele calcinate au fost depuse în amfore (fig. 4/4, 7, 10) ce se pot data în sec. IV a.Chr.²⁰, celelalte sunt cu urne din categoria vaselor autohtone. Datorită slabei conservări, numai o singură urnă s-a putut întregi parțial (m. 10) având asemănări cu cele ce nu se pot restaura.

Mormântul 32 are ca urnă un vas de tip sac, cu pereții aproape drepti. Este lucrat îngrijit, dintr-o pastă amestecată cu nisip și cioburi pisate, ars la temperatură joasă, dând o gamă de nuanțe de la brun-roșcat spre cenușiu. Suprafața pereților este bine netezită, însă nelustruită. Celelalte urne ale mormintelor menționate mai sus, cu sau fără inventar: 7, 9, 10, 17, 21 și 23, se înscriu în tipul "vaselor borcan" în formă de clopot. Pasta amestecată cu nisip și cioburi pisate, folosită ca degresant, a fost bine netezită și lustruită cu un slip. Arderea s-a făcut la o temperatură joasă, dând vasului în exterior o gamă de nuanțe de la brun-roșcat la negru-cenușiu. De îndruse, prezintă urmele unor ornamentări în relief în formă de patrulete, cu colurile drepte sau rotunjite și cu proeminențe în formă de potcoavă. Aceste vase au analogii cu celelalte descoperiri similare din Dobrogea²¹ și din necropolele getice de la Ravna și Branicevo²² încadrându-se în ceramica geto-dacă de categorie fină din faza I (sec. V –IV a.Chr.)²³.

În cadrul prezentului complex ele au analogii, după cum vom vedea mai jos, cu alte vase ce au putut fi datate cu mai multă exactitate datorită prezenței obiectelor grecești a căror încadrare cronologică nu depășește limitele sec. IV a.Chr.

Prezența vaselor de ofrandă și a obiectelor de podobă la acest tip de morminte este destul de sporadică.

a) La m 7 o fibulă fragmentară din placă de bronz (v. Peuce II, p. 83, fig. 14 /f), groasă, cu marginea îngroșată. Nedeterminat.

b) La m 10, un vas mic de factură autohtonă, lucrat cu mâna, din pastă poroasă rudimentară amestecată cu nisip, pietricele și foarte multe cioburi pisate, culoare gri și trei sgei din bronz, având analogii cu cele descoperite în mormântul de la Agighiol, clasificate în grupa a III-a²⁴, cu dimensiuni mici – maxim 2,5 cm, cu 3 fețe plane, cu barbelurile scurte sau fără acestea (v. Peuce II, p. 83, fig. 14/c și e).

c) La m 17, un pahar globular cu picior, lucrat cu mâna, din pastă poroasă, rudimentară, cu amestec de pietricele și cioburi pisate. La suprafață are o culoare gri-cenușie (v. Peuce II, p. 83, fig. 14/g). Are analogii cu descoperirile de la Bugeac - Ostrov²⁵ (L.C.).

d) La m 23, o fusaiolă din lut tronconică. Dimensiuni : dm. bază mare 3,8 cm, dm. bază mică 2 cm, în. 2 cm (v. Peuce II, p. 83, fig. 14/h).

Din al doilea tip, morminte cu urne acoperite cu capace, au fost descoperite un număr de 15. Dintre acestea 9 au avut capace din plăci de gresie (m 1, 12, 13, 14, 25, 27, 31, 33 și 34, fig. 4) iar la celelalte ase, urnele au fost acoperite cu castroane din pastă fină de culoare gri, lucrate la roată, cu sau fără toarte (m 5, 6 și 28, fig. 4 /8 și 9); una a fost acoperită cu un castron lucrat cu mâna (m 18)

²⁰ Mulțumim și pe această cale d-nei Victoria Andronescu-Eftimie de la care am primit un sprijin direct în determinarea amforelor grecești și care ne-a pus la dispoziție materialul bibliografic necesar.

²¹ B. Mitrea și colab., *op. cit.*, în MCA, VII, 1961, 283 – 290; idem, MCA, VII, 1962, p. 369 – 372; M. Irimescu, *op. cit.*, p. 193 – 234; idem, Pontica, 2, 1969, p. 23 – 42.

²² I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, Ed. tiințifică, Biblioteca Muzeelor, Buc. 1969, fig. 21 și 22.

²³ *Ibidem*, p. 65 – 75.

²⁴ D. Berciu, *Arta traco-getică*, Buc. 1969, p. 68, fig. 38/24; 49/16-17.

²⁵ I. H. Crișan, *Op. c.*, p. 68 și urm.. A se vedea și bibliografia folosită.

din aceeași pastă și cu aceleași caracteristici, acoperit cu capac dintr-o placă de gresie însoțit de fragmente ceramice de amfore și bucăți de la un vas mic grecesc cu firnis negru (m 4) și ultimul – urna m 26 – a fost acoperit cu un castron din pastă fină, de culoare roz.

Din acest tip de morminte numai 4 au și alte obiecte în inventar: două la mormintele cu urnă cu capac din castron (m 6 și 18) și două din cele acoperite cu o placă de gresie (m 13 și 34).

Pe lângă urnele respective, inventarul acestor morminte constă din:

a) la m 6: o (fibulă) agrafă din sârmă cu capetele îngroațate și rotunjite, foarte deformată ca urmare a unei folosiri îndelungate (v. Peuce II, p. 84, fig. 15/d).

b) la m 13: 6 mărgele din sticlă cu ochi albi și pupilă albastră pe fond albastru, un fragment de fibulă tracică din bronz și un vas mic, din pastă fină, gri, lucrat la roată, de tip crater, fără toarte, buza plată și sfrânt în afară (v. Peuce II, p. 84, fig. 15/e, f și g);

c) la m 18: o cupă în formă cilindrică, cu pereții ușor arcuiți, pastă aleasă, fină, de culoare roz-gălbui (v. Peuce II, p. 86, fig. 16/a, b, c).

d) la m 34: un "bolsal" atic, cu toarte sparte, profil complet, cu decor imprimat în interiorul vasului, fundul piciorului înelat și cerc canelat. Dimensiuni: în. 8 cm, dm. 15,5 cm, fundul 11,5 cm (v. Peuce II, p. 86, fig. 16/d, e și f.).

În ceea ce privește forma vaselor destinate urnelor este dominat de tipul numit clopot. Din cele 15 morminte cu urnă cu capac, 11 sunt de acest tip. Ele se întâlnesc și la mormintele care au în inventar și obiecte de podoabă sau alte vase mici de ofrandă (m 6, 13, 18), ca și cele care nu au. Le întâlnim și la mormintele cu capac din placă de gresie și la cele acoperite cu un castron. Aceste vase sunt făcute dintr-o pastă mai aleasă, amestecat cu nisip, pietricele și cioburi pisate, arse la temperatură joasă, fapt ce le-a dat o nuanță de culori de la brun-roșcat la negru-cenușiu (v. Peuce II, p. 86, fig. 16/a și d). Pereții sunt bine netezi și acoperiți cu un slip lustruit.

De asemenea, se întâlnesc și urne de tip sac (m 1 și 14), din pastă poroasă, netezită, fără lustru, ornamentate cu brâu în relief în formă circulară sau aplicat pe corpul vasului în linii oblice, întrerupt sau nu de proeminențe și ornamentate cu alveole realizate prin presiune digitală (v. Peuce II, p. 84, fig. 15/a).

Tot în această categorie de morminte este întâlnit și vasul în formă de crater, din pastă fină, de culoare gri, lucrat la roată ca și vasul bitronconic de tradiție hallstattiană.

Încadrarea cronologică a acestui tip de morminte este precară. Formele acestor tipuri de vase: clopot, sac sau bitronconice sunt cunoscute pe o durată de timp foarte îndelungată, sunt întâlnite în descoperiri similare datate spre sfârșitul sec. V și pe parcursul sec. IV î.Hr.²⁶. Celelalte obiecte ca: fibulele tracice, brările de bronz cât și mărgelele de sticlă, au și ele o durată de circulație destul de lungă.

Prezența bolsalului atic însuși datează mormântul nr. 34 în prima jumătate a sec. IV î.Hr.²⁷, iar tipul de vase clopot, prezent la celelalte morminte din această categorie, îl vom întâlni în continuare, după cum vom vedea, și la alte morminte în asociație cu obiecte de import grecesc, datate tot în limitele sec. IV î.Hr.

Cel de-al treilea tip de morminte cu urnă introdus în casetă de plăci sau împachetat de bolovani de piatră este întâlnit în necropola plană din zona B, la un număr de 11 morminte. Se remarcă faptul că la majoritatea acestor morminte s-au descoperit alături, sau în interiorul urnei, vase de ofrandă, unelte sau arme și obiecte de podoabă.

După forma lor, acest tip de morminte se împarte, după cum am menționat mai sus, în trei grupe:

a) Din grupa celor cu urnă depusă în casete de plăci de gresie fac parte mormintele nr. 3, 20 și 35.

La primul, urna este un vas de tip clopot din pastă poroasă, cu amestec de nisip, granule de calcar și cioburi pisate folosite ca degresant, cu pereții groși, cu partea bombată rotunjită, cu buza și fundul puțin proeminente. Pereții vasului sunt bine netezi și lustruiți cu un slip. Dimensiuni: în. 35 cm, diam. maxim: 35 – 41 cm, gura 25,5 – 28,5 cm și fundul 15,5 – 16 cm. (v. Peuce II, p. 87, fig. 17 a).

Este prevăzută cu 4 apucături așezate sub linia de bombare maximă, oblice, orientate în jos.

²⁶ P. Alezandrescu, *Necropola tumulară*, în *Histria II*, p. 180, pl. 90, fig. XXI, 3, datează către 375 î.Hr.

²⁷ *Ibidem*, p. 180.

Ca inventar s-a înregistrat o singură sgeată, trecut prin foc, cu 3 dungi, fără barbeluri, de dimensiuni mici – 2,3 cm²⁸.

Al doilea (m 20), este din același tip de vas. Are aceleași asemănări de past, tehnic și culoare ca m3. Nerestaurabil și fără alt inventar.

Urna mormântului 35 se înscrie în aceeași categorie de vase de tip clopot, având o formă puțin deosebită. Pereții rotunjiți până la gură, cu apucături drepte, în formă trapezoidală, așezate pe linia de maximă bombare și butoni în partea superioară, apropiate de gura vasului. Nuanțele culorilor variază de la negru-cenușiu la gri-galbui. Dimensiuni: în. 29,5 cm, diam. maxim.: 30 cm. deschiderea gurii 23 cm, diam. fundului 13 cm (v. Peuce II, p. 87, fig. 17/b).

Inventar: În interior s-a găsit mai multe plăcuțe mici din bronz, nedeterminabile, iar în afară, lângă marginea de jos a urnei, s-a descoperit o strachină mică din pastă fină roșie care mai puțin strează pe alocuri porțiuni din stratul de angob roșie. Buza este ușor arcuită spre interior, cu o singură toartă și fundul inelat. Dimensiuni: diam. maxim: 18,5 cm, cu toartă 21,5 cm, fundul 9 cm. (v. Peuce II, p. 87, fig. 17/c).

La grupa "b" din tipul al 3-lea de morminte, se face prezent, în procent mai mare, ceramica fină de culoare gri, cu vase realizate la roată, în formă de crater, sau cea de import, fără să lipsească formele de tradiție hallstattiană din tipul bitronconic.

În această grupă se înscriu următoarele morminte: Urna mormântului 15 (v. Peuce II, p. 89, fig. 18/a) care a fost depusă într-un pachet din pietre și fragmente ceramice de amforă. Ea este un vas lucrat la roată din pastă fină, gri, cu două toarte arcuite spre exterior. Dimensiuni: în. 26,5 cm, diam. max. 27 cm, în. gâtului 8 cm, fundul inelat cu diam 12,5 cm.

Alt inventar: O murgică din sticlă și o farfurioară din pastă fină, gri, lucrată la roată.

Urna mormântului 22 este din același tip de vas-crater înalt, din pastă de culoare roșu-cărămiziu, cu două toarte lipite de gâtul vasului, buza dreaptă și sfârșită în afară, fundul inelat și evazat spre exterior. Este un vas de import, realizat în centrele meșteșugărești grecești (v. Peuce II, p. 89, fig. 18/b).

Dimensiuni: în. 29 cm, diam. max. 33 cm., gura 26,5 cm, fundul: diam 15,5 cm, în. 2 cm, gâtul înalt de 4 cm și delimitat de 2 cercuri ușor reliefate, situate la legătura cu buza și corpul vasului.

A fost acoperită cu un castron din pastă gri, fină, lucrată la roată, prevăzută cu două toarte, supraînălțată ușor, cu buza arcuită spre interior, ornamentată cu 2 cercuri canelate, cu fundul inelat (v. Peuce II, p. 89, fig. 18/c). Dimensiuni: în. 12,5 cm, diam. max. 32 cm, cu toarte – 38 cm, gura 30 cm, cu buza lată de 2 cm, fundul 12 cm. Fără alt inventar.

În aceeași grupă este și m 29, unde osemintele au fost puse într-o amforă careia i s-a spart partea superioară a corpului. Deschizătura a fost acoperită cu un castron din pastă gri, cu angob brun-cenușiu, cu buza mare, mult evazată, cu fundul inelat, înalt, formând aproape un picior și corpul globular (v. Peuce II, p. 89, fig. 18/d).

Alt inventar: – o cană mică, cu toartă supraînălțată din pastă gri, buza mare ușor evazată, ornamentată la bază cu două cercuri canelate și o brățară din bronz cu capetele rupte (v. Peuce II, p. 89, fig. 18/e și f).

– Mormântul 36 (v. Peuce II, p. 89, fig. 18/g) are urna dintr-un vas bitronconic, cu buza mică ușor și sfârșită în afară, cu 4 apucături drepte în formă trapezoidală, așezate sub linia de bombare maximă și două în formă de potcoavă, așezate pe umerii vasului, ce alternează cu o ornamentație formată din 3 proeminențe oblice, în formă de virgule alungite. Pereții, netezi, de culoare neagră, pe care s-a dat un slip lustruit. Dimensiuni: diam. maxim – 29 cm, deschiderea gurii 23,5 cm, diam. fundului – 29 cm., în. 28,5 cm. Urna a fost așezată pe un cuțit de luptă (sabie) mare, din fier îndoit special și pus la fundul casetei, care s-a conservat foarte slab fără a mai putea fi salvată.

Tot în tipul 3 se pot încadra, într-o nouă grupă, „c”, mormintele care aveau urna înconjurată numai parțial de plăci de gresie în forma unei casete sau, de câțiva bolovani de piatră, după sistemul împachetării, ori de fragmente ceramice. S-au găsit și urne depuse chiar în vase castron (fig. 4 și 5).

Din această grupă, în necropola plană din zona B, se înscriu mormintele nr. 8, 19 și 33, unde ceramica fină, lucrată la roată, este dominantă, așa cum era și la grupa precedentă ("b").

²⁸ A se vedea mai sus bibliografia citată pentru aceste descoperiri.

Mormântul 8 are urna dintr-un vas tot de tip crater, cu capac de piatră înălțat într-un castron. Ea este prevăzută cu două toarte prinse de umerii vasului și lipite de gâtul lui. Buza răsfârțată spre exterior, fundul inelat. În partea superioară a suferit o reparație prin plombare în două părți, unde s-au făcut perforări (6+2). Dimensiuni: în. 27 cm, diam. max. 30 cm, diam. gurii 24,5 cm, buzei 1,5 cm., diam. fundului 13,5 cm (v. Peuce II, p. 87, fig. 17/d).

Castronul este din aceeași pastă de culoare gri, cu două aperturi laterale înălțate ușor, cu buza arcuită spre interior, ornamentată cu 3 cercuri canelate (din care unul mai pronunțat). Fundul inelar. Dimensiuni: în. 15.5 cm, diam. corpului 37 cm., cu toarte 44,5 cm, gura 34,5 cm, fundul 13 cm și lăimea buzei 3 cm (fig. 10/3).

Mormântul 19 are de asemenea o urnă dintr-un vas de tip crater, cu toarte prinse de umeri și arcuite pe lângă gât. Buza dreaptă, răsfârțată în afară, fundul inelat și ușor evazat spre exterior. Dimensiuni: în. 16 cm, diam. max. 19 cm, gura 14,5 cm, fundul 10 cm (fig. 9/1). A fost acoperit numai cu partea inferioară a unui castron din pastă gri, lucrat la roată. Peste oasele calcinate s-a descoperit și o brățară din bronz.

Mormântul nr. 33 a fost depus într-o urnă de tip clopot, din categoria ceramicii fine, acoperit cu slip lustruit și înconjurat de o singură piatră. Nu s-a descoperit nici un alt obiect de ofrandă.

Ultima categorie de morminte din necropola plană descoperite până acum îl constituie acel tip în care osemintele calcinate au fost puse direct în pământ, pe o placă de piatră și acoperite cu bolovani mici din pietre rânduie, împreună cu fragmente ceramice – de obicei din amfore (m 16 și 30) sau numai cu bucăți de vase de factură locală (m 11). Nici unul din aceste morminte nu a avut obiecte depuse ca ofrandă.

Determinarea necropolei plane cu ajutorul materialului ceramic recoltat se poate aprecia cu certitudine la mormintele cu amfore în inventar de import grecesc, care se încadrează în limitele sec. IV a.Chr. Aceeași dată o atribuim și pentru tipul vaselor borcan de tip clopot sau bitronconice, cu aperturi patrulate sau în formă de potcoavă și cu butoni, descoperite la mormintele fără inventar. Ele au analogii cu urna nr. 34 – dată cu ajutorul inventarului la începutul sec. IV a.Chr. – și cu alte morminte descoperite în tumuli, ca și cu alte descoperiri similare din necropolele de la: Murighiol, Cernavodă, Satu Nou, Bugeac, Alexandria și Histria²⁹.

Ceramica de culoare gri-cenușie, cu suprafața acoperită cu o angobă cenușie-închisă sau neacoperită, reprezentată prin vase de tip crater, castroane și cni, imitații de pe vasele grecești de import, au analogii cu descoperirile de la Histria, Murighiol și celelalte necropole similare amintite mai sus, caracteristice sec. IV a.Chr.

Ne exprimăm rezerva pentru vasele de tip sac din pastă poroasă, cu miezul negru, ornamentate cu brâu aplicat și decorate cu alveole realizate prin presiune digitală, pe care le găsim prezente în documentațiile de specialitate începând din sec. V a.Chr.³⁰, dar care sunt foarte conservatoare și au o circulație pe o perioadă destul de lungă.

NECROPOLA TUMULAR

Este și ea amplasată în ambele zone: de est și vest ale văii Netului, în cadrul acelorași platforme ale necropolei plane (Pl. II).

În tumulii s-a și descoperit aceleași tipuri de morminte ca și în necropola plană. În cadrul acestor tipuri, după caracteristicile fiecăruia, se înscriu și mormintele principale ale movilelor ca și mormintele cenotaf, pentru care s-au construit casete sau pachete de pietre în groapă sau pe sol.

Zona A

Movila I A

Este situat în partea de S a zonei (Pl. III) și a anului de protecție a pământului care a distrus o parte din mantaua de nord a ei.

²⁹ I. H. Crișan, op. c., p. 70 și urm. cu bibliografia citată.

³⁰ P. Alexandrescu, *Necropola tumulară*, în Op. c., p. 103, Pl. 91.

Din stratigrafia movilei reiese că urna s-a depus pe solul antic, în jurul ei construindu-se o movilă mică de pământ. După ce au fost așezate pe umerii vasului obiectele de ofrandă totul a fost acoperit cu mai multe plăci din piatră. În direcția de vest a mormântului, la extremitatea acestui prim acoperământ, în imediata vecinătate a ringului de bolovani, s-a amenajat o platformă, din fragmente ceramice provenite de la amfore sacrificate, cu suprafața de 1-1,5 m. Într-un strat de pământ adus de la suprafața solului s-au fixat bolovanii de piatră care formează ringul din imediata extremitate a acestei prime movile de pământ. Se deduce dreptul și ipotezei că mai întâi s-a construit ringul de bolovani, pe un inel de pământ și apoi a urmat procesiunea funerară a depunerii urnei, a construcției movilei și platformei de cioburi, după care, a urmat construcția definitivă a tumulului consolidat în final cu o manta de bolovani de piatră. Referitor la acest aspect de remarcat este faptul că, mantaua de piatră este construită din bolovani foarte mari, ajungând în sectorul de vest până aproape la cei din cercul ringului.

În mantaua de pământ a movilei a fost găsit o brățară din bronz cu 2 spirale, din care nu s-a mai păstrat decât o terminăție întreagă, având reprezentat un cap de arpe (v. Peuce II, p. 92, fig. 19/e).

O altă observație se referă la amplasarea mormântului în cadrul ringului care este situat nu în centru, ci în sectorul estic al suprafeței ei circulare.

Mormântul 1 se încadrează în tipul celor cu urnă cu capac (v. Peuce II, p. 92, fig. 19/a, b, c și d) și are ca inventar: un unguentariu fragmentar, profil incomplet, lipsește fundul și gâtul. Argila roz-gălbui, foarte subțire, dur, ușor și acoperit cu dungi circulare orizontale, de culoare violet pe suprafața corpului de la umeri până la gât; o figurină zoomorfă, reprezentând un bou, din lut, pastă aleasă, de culoare roz-cărămizie, realizat într-o formă stilizată iar pe gura urnei, un castron din pastă fină, cu angobă roșie, realizat în centrele grecești. Dimensiuni: în. 13 cm, diam. gurii 24 cm, diam. maxim al corpului 27 cm, diam. cu toate 33 cm, fundul inelat cu diam. 10 cm.

În interior, printre fragmentele de oase calcinate, s-a găsit un clopoțel din bronz care a fost trecut prin foc.

Urna este un vas de tip crater, pastă cenușie, lucrat la roată, buza dreaptă și sferică în afară, fundul inelat și evazat spre exterior. În partea superioară pereții sunt ornamentați cu două cercuri canelate, formate din linie frântă. Dimensiuni: în. 25 cm, diam. corp 25 cm, gura 19 cm, fundul 12,5 cm.

Datarea tumulului

Elementele de datare mai ferme ale mormântului principal sunt: castronul și mai ales unguentariul care are analogii cu cel descoperit în tumulul XXIX de la Istria, datat în a doua jumătate a sec. IV a.Chr.³¹.

Movila 2-A

Aceleași observații stratigrafice ca la M 1-A, cu unele particularități (Pl. V și fig. 1/2) și anume:

Mantaua de piatră este construită din plăci așezate în forma solzilor de pește și bolovani care acoperă mantaua de pământ până în vârful tumulului. Spre centrul movilei se constată totuși o rarefiere a pietrelor.

Prin unirea mantalei de pietre cu cea de la M 1-A s-a putut determina că acest tumul este anterior celui din sud (M 1-A). Această manta de pietre se continuă sub mantaua de bolovani de la M 1-A. Stratul vegetal, depus peste mantaua de pietre, este foarte subțire. De asemenea și aici s-au descoperit fragmente ceramice izolate în manta și în secțiunea de S-E un aranjament de cioburi.

Mormântul principal este așezat în centrul ringului construit dintr-un pachet foarte ordonat de bolovani și lespezi de piatră de dimensiuni mijlocii și foarte mari, printre care s-au descoperit fragmentele ceramice de la urna distrusă.

Fragmentele provin de la un vas autohton, de tip bitronconic, din grupul ceramicii fine, lucrate cu mâna, cu slip lustruit de culoare neagră. Ornamentat cu apucături patrulatere, buza dreaptă puțin evazată în exterior.

Nerestaurabil. Fără inventar.

În interiorul ringului și lipit de acesta (Pl. V/b) s-a descoperit o a doua casetă care este construcție a determinat perforarea mantalei de piatră, folosind chiar din pietrele ringului. Și în acest caz nu s-au

³¹ P. Alexandrescu, *Necropola tumulară*, p. 103 și urm.

descoperit oase, doar fragmente ceramice prezente printre pietrele casetei și mai ales în jurul ei, ca și un mic fragment de la un inel de frunte din bronz.

Prezența fragmentelor ceramice și a obiectului de bronz în interiorul acestei casete foarte ordonat realizat ne determină să-l considerăm mormânt și l-am numerotat cu m 2.

Datarea tumulului

Neexistând un indiciu ferm, doar prin asemănare cu celelalte și succesiunea construcției tumulului M 1-A, apreciem spre jumătatea sec. IV. a.Chr.

Movila 3-A

Deși este situat în vecinătatea imediată a M 2-A, constituie totuși un obiectiv izolat (Pl. VI și fig. 1/4), de proporții mai mari ca cele precedente.

Stratigrafia este identică celorlalte, cu unele particularități foarte importante, dar pe care le subliniem. Mantaua de pietre este formată numai din bolovani de dimensiuni mai mici ca la M 1-A, fără să ajungă până la vârful movilei. Ringul este construit aproape în totalitate din plăci mari, așezate vertical pe mai multe rânduri (2 – 3 în raport de dimensiunile lor) și fixate inițial în cadrul unui inel de pământ. Pe anumite suprafețe, acestea au fost acoperite cu alte plăci, constituind un fel de acoperiș cu înclinația spre exterior. În mantaua movilei s-au găsit fragmente ceramice, comparativ cu celelalte movile și un vârf de săgeată din bronz.

Mormântul principal este format din urnă așezată într-o casetă foarte mare construită cu deosebită rânduială din bolovani și plăci mari de piatră care se înalță până aproape de vârful movilei. Printre pietre erau așezate și fragmente ceramice de la mai multe tipuri de vase autohtone.

Urna este un vas de factură locală, foarte puțin conservat, din pastă fragilă, cu miezul negru, amestecat cu mult nisip, pietricele și cioburi pisate. Nerestaurabil.

Inventar: Un inel de tâmplă din bronz, în formă ovală, cu capetele care se petrec unul deasupra celuilalt și care se termină cu un cap de arpe.

În direcția NV fața de mormântul principal s-a descoperit sub ringul de piatră m 2. Urna, care și-a păstrat forma, a fost depusă într-o groapă mică în solul antic fără a fi introdusă complet. În jurul perii superioare neîngropate se află pământ asemănător cu cel din inelul ringului. Deasupra avea un capac dintr-o placă de piatră peste care s-au pus alte pietre mai mici. Urna acestui mormânt a fost depusă fie anterior construcției ringului, fie odată cu realizarea acestuia.

Vasul se înscrie în forma de tip clopot, ornamentat cu apucături și butoni. Face parte din grupul ceramicii fine, netezit și trecut printr-o baie de argilă. Nerestaurabil. În interior, printre oase, s-a găsit o jumătate de brățară de bronz, deformată și trecut prin foc puternic. Unul din capete este lăsat, peste care s-a creat desenul unui cap de arpe.

Datarea tumulului

Cu multă aproximație, la începutul sec. IV a.Chr., prin analogie cu celelalte descoperiri din necropolă.

Movila 4 A

Este prima din al doilea grup de trei movile situate în această zonă. A fost distrusă în foarte mare măsură de către localnicii care și-au scos mantaua de piatră precum și de drumurile create prin pământ dur.

După declarația unui muncitor localnic, din această movilă au fost scoase chiar și urne, fapt ce determină ca observațiile noastre să fie incomplete și a creat imposibilitatea de a formula concluzii certe asupra problemelor următoare. Din componența movilei s-au mai păstrat jumătatea de nord a ringului și o mică parte din mantaua de pietre care acoperea tumulul. Din aceste martori se poate reconstitui că ringul era format din bolovani de piatră foarte mari și tumulul era acoperit cu plăci de gresie nisipoasă de culoare galbui, foarte frumoase așezate în sistemul solzilor de pește. De asemenea, un număr de câteva zeci de plăci ale mantalei se petreceau în pantă peste plăcile din mantaua movilei alăturate (M 5-A). Acest lucru ne documentează că această movilă s-a ridicat după construcția movilei nr. 5 A.

Documentația stratigrafică este foarte clară (Pl. VII) și confirmă realizarea ringului prin fixarea bolovanilor de piatră pe un inel de pământ care s-a ridicat separat, înainte sau în același timp cu mormântul principal și a movilei din jurul lui, după care s-a definitivat forma tumulului.

În această movilă nu s-a găsit mormântul principal. Probabil s-a fi fost distrus de cei care au scos piatra din mantaua și ringul ei.

În sectorul NV, având aceeași orientare față de centrul tumulului ca și la M 3 – A, s-a descoperit, lângă ringul de bolovani, introdus parțial sub acesta, un mormânt (m 1) cu urnă cu capac de piatră introdusă într-o casetă de forma unui cub, tot din plăci de piatră.

Vasul urnă are pereții cu orărcui, buza cu orărcuat, fundul plat și bine conturat. Este ornamentat cu un brâu aplicat, ornamentat cu creștături mari, realizate cu spatula și întrerupt de 4 apertori plate, așezate două orizontale și două în poziție verticală. Pastă poroasă, amestecată cu nisip, pietricele și cioburi pisate, având pereții netezi și dar nelustruiți și de culoare cenușie. Dimensiuni: în. 25,5 cm; diam. corp. 21,5 cm; diam. gur. 16,5 cm; fund 11 cm (v. Peuce II, p. 96, fig. 20/a).

În extremitatea de est a mobilei, în afara ringului, s-a descoperit al doilea mormânt (m 2) cu urnă cu capac din piatră, depusă într-o groapă foarte mică și aproape de suprafață. Vasul este de aceeași factură ca și urna m 1, foarte prost conservat. Nerestaurabil.

În interior, printre oase, s-a găsit un cuțit din fier cu dimensiuni 11,5 / 1,7 cm.

Datarea tumulului: După forma vasului-urnă (m 1) care are analogii cu descoperirile de la Istria, se poate aprecia că trece jumătatea sec. IV a.Chr.

Movila 5 A

Este construit anterior mobilei nr. 4, ca și a următoare M 6 – A. Ea este de proporții foarte mari (Pl. VIII) și se remarcă aceeași observație stratigrafică ca la cele descrise mai sus. Ringul este realizat din bolovani de piatră foarte mari iar mantaua din plăci așezate în același sistem al solzilor de pește.

Mormântul principal este un cenotaf, marcat printr-o casetă din pietre și fragmente de la mai multe amfore.

În mantaua mobilei s-a găsit foarte mult material ceramic, în special de amfore, izolate sau aranjate într-o platformă de 1 – 1,75 m³¹ situată în partea de est față de centrul mobilei și în extremitatea ringului.

De pe această platformă au fost culese mai multe fragmente semnificative: buze, mănunchi și funduri de amfore de proveniență thasiană – determinate din perioada de început a sec. IV a.Chr.³². Printre acestea s-au găsit și trei mănunchi de amfore tampilate:

1) Fragmente de toartă, din argilă roz, aspră, cu particule de mică, cu lămea de 4,8 cm. tampila apare în forma unui cerc împărțit în patru.

Este de la o amforă thasiană, din grupa I, determinată la sfârșitul sec. V a.Chr. și începutul sec. IV a.Chr., anterioară an 390 a.Chr.³³.

2) Fragment de toartă din argilă fină de culoare galben-cenușiu, lat de 4,2 cm. Text pe trei rânduri, fără simbol sau, în dreapta mijloc - capul lui Helios³⁴.

3) Fragment de toartă, din pastă aspră, cu particule de mică roz-gălbui. Tampila cu diam. 1,7 / cca. 3 cm. Reprezentare în relief. Are o tolba cu șgeți³⁵. Grupa I – Thasos – sfârșitul sec. V – începutul sec. IV a.Chr.

În partea de vest a ringului, în sectorul din interiorul lui, printre bolovanii de piatră ai acestuia, s-a găsit urna unui mormânt (m 1) foarte slab conservată și fără nici un obiect de ofrandă.

Vasul este de proveniență autohtonă, din pastă poroasă, amestecată cu nisip, pietricele și cioburi pisate, având miezul roz-gălbui. Suprafața pereților a fost lustruită cu un slip și are o variantă de culori de la negru-cenușiu la roz-gălbui. Face parte din categoria vaselor borcan, tip clopot. Printre fragmentele acestui vas s-au descoperit și 3 fragmente de la gura unei amfore thasiene.

³¹ M. Coja, *La céramique autochtone d'Histria aux Ve - Ier ss, av. n. .* -Sofia, 1970, p. 340, fig. 2/9 și 2/10.

³² Determinare confirmată de Victoria Andronescu-Eftimie.

³³ V. Canarache, *Importul amforelor tampilate la Istria*, Buc. 1957, p. 72, fig. 107 (apare însoțit de text).

³⁴ Datat la sfârșitul sec. V a.Chr. de către d-na Victoria Andronescu-Eftimie, dar, această descoperire, fiind în asociere cu celelalte două mănunchi tampilate care se datează la începutul sec. IV a.Chr., și luându-se în considerare cadrul în care s-a descoperit, considerăm că introducerea ei în construcția tumulului s-a făcut la începutul sec. IV a.Chr. și nu în perioada când s-a confecționat amfora respectivă.

³⁵ V. Canarache, op. cit., p. 47, fig. 24.

În extremitatea mantalei de piatră din partea de nord a movilei s-a găsit urna m2. Oasele calcinate au fost puse într-o amforă la care s-a putut restaura numai partea inferioară. Ea s-a îngropat ulterior în mantaua tumulului. Fără alt inventar.

Datarea movilei

Deși foarte sărac în material documentar, totuși materialul de import grecesc, amfore și mănăștile tampilate, ne permit să încadrăm construcția acestei movile la începutul sec. IV a.Chr. și cu rezerve pentru sfârșitul sec. V a.Chr.

Movila 6-A

A fost construit ulterior movilei 5-A, în aceeași formă și prezintă același rezultat stratigrafic. Fiind prea aproape de celălalt a distrus mantaua de pământ și piatră a celei anterioare (Pl. VIII).

Mormântul principal a fost cenotaf, realizat numai dintr-un pachet de bolovani din piatră, fără nici un fel de inventar. La această movilă s-a descoperit în partea de NE, sub mantaua de piatră, o platformă din foarte multe fragmente ceramice, aparținând cu precizie vaselor de tip autohton. Printre aceste fragmente s-a descoperit un vas mic, în formă de strichioară, lucrat cu mâna, din pastă poroasă, cu mult nisip și cioburi pisate, având o culoare gri-rozalie, cu pereții nelustruiți. Tot în această platformă s-au descoperit mai multe fragmente ceramice de buze de la amfore thasiene.

În afara ringului, îngropat în stratul de pământ galben, fără ca mantaua de pietre a movilei să fie deranjată, deasupra vasului, s-a găsit m2. Urna cu capac dintr-o placă de gresie nisipoasă, este un vas autohton de tip bitronconic - formă evoluată, cu pereții arcuiți, de culoare neagră și ornamentat, pe linia de maxim bombare, cu 4 apucături de formă dreptunghiulară, drepte, în poziție orizontală. Deasupra lor, pe umerii vasului câte un ornament în relief, realizate din pasta pereților, în forma unor virgule. Gâtul scurt, rotunjit, cu buza dreaptă și gura ușor evazată. În partea inferioară a pereților se constată urme de lustruire realizate cu piatra de prund pe pasta crudă. Dimensiuni: 39 cm, diam. max. 34 cm, gura 31 cm, fundul 16 cm (fig. 20/b).

Peste capacul de piatră s-au găsit și 4 fragmente de amforă tasiene.

Datarea movilei

Materialul descoperit în mantaua tumulului și a mormântului 2, ne permite să încadrăm construcția acestei movile în prima jumătate a sec. IV a.Chr.

Zona B

Platforma versantului de vest a văii Netului³⁶

Movilele din această zonă sunt numeroase și au în general aceeași structură ca cele din zona A. Ele au câte un mormânt principal și unul sau mai multe morminte secundare, pe care le putem clasifica în aceleași tipuri cu cele din necropola plană.

M I – B

Cercetat în 1968, M I – B era situat în extremitatea nordică a grupurilor de movile din această zonă, izolat și bine conturat. După îndepărtarea stratului vegetal care avea o grosime foarte mică, de numai câțiva cm, s-a conturat mantaua de plăci subiri din gresie nisipoasă, așezate în sistemul solzilor de pește, pe mai multe rânduri (între 3 și 8 straturi, numărul lor mic orându-se către extremitatea tumulului).

Ea acoperea mantaua de pământ din extremitate până la ringul de bolovani care înșcria o formă ovală cu diametrul de 4 - 5 m, vizibil chiar la suprafața tumulului.

În partea de est a ringului, în interiorul acestuia, se contura un al doilea ring, de proporții mai mici, care de fapt era caseta mormântului principal. Aceasta era construită din blocuri foarte mari de piatră, așezate vertical, înșcriind forma unui portal. După poziția acestor blocuri de piatră, nu este exclusă ideea că această casetă s-a fi fost acoperită cu una dintre aceste pietre și care prin prbușirea sa în interior a distrus vasele-urne și le-ar fi răsturnat în două părți. Din această cauză nu s-a putut stabili cu exactitate dacă sunt două sau numai o casetă și dacă este un mormânt dublu sau două morminte separate.

³⁶ Numerotarea tumulilor s-a făcut în ordinea cercetării lor, cercetare impusă de necesitatea salvării lor, cât și pentru cunoașterea situației în timp mai scurt.

În prima desprindur a acestui complex s-au descoperit oase calcinate printre foarte multe fragmente ceramice de la un vas de tipul vaselor-oale simple, cu corpul rotunjit-bombat, cu gâtul marcat, decorat cu un brâu din cresturi făcute în pasta crudă cu spatula și întrerupt de 4 apucături oblice, arcuite, orientate în sus. Buza ușor evazată, fundul plat cu marginile puțin rotunjite (v. Peuce II, p. 100, fig. 22/a). Dimensiuni: în 19,5 cm, diam. max. 21 cm, gura 18 – 19 cm, lățimea buzei 4 cm.

Cel de-al doilea vas se înscrie în același grup ca formă, exceptând decorul care este alcătuit din două apucături drepte, plate, realizate pe locul de maximă bombare, alternând cu alte două, în formă de potcoavă, aezate mai sus. Dimensiuni: în 19,7 cm, diam. 20,7 cm, gura 15 cm, fund 10,5 cm (v. Peuce II, p. 100, fig. 22/b).

Amândou urnele reprezintă o formă evoluată a tipului de vas bitronconic.

Al treilea vas a fost descoperit în a doua desprindur a blocurilor de piatră, fiind fragmente de oase calcinate în el (v. Peuce II, p. 100, fig. 22/c). Are forma unui vas clopot, cu pereții netezi și dați cu un slip lustruit. Întreg acest complex a fost considerat mormântul principal, luându-se în considerare că distanțele dintre vase nu depășeau 20 cm.

Contemporane cu mormântul principal sau anterioare acestuia, fiind când parte din necropola plană și prinse de movilă la construcția acesteia, se înscriu alte trei morminte (3, 6 și 9), descoperite sub ringul de pietre mari. De aici descoperit ultimul – M 9 – el era situat sub cel de-al treilea bloc de piatră din mormântul principal, cu oasele calcinate depuse pe un aranjament de pietre. Se înscrie în grupul de morminte funerare. Nu are inventar.

Mormântul nr. 3 face parte din tipul 3 c. a mormintelor împachetate parțial și cu capac. Are urna dintr-un vas amfor (fig. 11/7), cu gâtul și o parte din corp sparte. A fost aezată în partea de vest, sub ring (idem celorlalte morminte descoperite sub ring, din sectorul A). Vasul a fost depus într-o groapă separată până la stratul de pământ galben. Pasta aspră, culoare roșie, fundul evazat și rotunjit, cu semnul apăsării degetului pe baza toartei. Dimensiuni: în. până la buza toartei 47 cm, în interior 43 cm, lungimea piciorului 5 cm, diam. 26 cm. Se înscrie în tipul de amfore thasiene sau din Heraclea – a doua jumătate a sec. IV a.Chr.³⁷.

Mormântul 6 (v. Peuce II, p. 100, fig. 22/e, f, g) a fost descoperit sub ringul de bolovani cu urna depusă într-un pachet de pietre ce ajungea până la stratul de pământ galben. Urna este un vas autohton, de tipul vaselor clopot, cu partea bombată rotunjită, cu 4 apucături drepte, triflate, aezate simetric sub și deasupra locului de maximă bombare și alte două, în formă de potcoavă, cu capetele deschise, aezate pe umerii vasului. Culoarea neagră alternează cu nuanțe de gri-galbui. Dimensiuni: în. 41 cm, diam. max. 37 cm, diam. gurii 24,25 cm, diam. fund 14,5 cm. Peste oasele calcinate s-au mai descoperit 5 mărgele din sticlă cu ochi albaștri și o fibulă din bronz de tip tracic.

Aceiași presupunem o avem pentru mormintele 4/b și 7, care au fost descoperite în exteriorul mantalei de pietre a movilei. Fie că au fost prinse când s-a depus mantaua de pământ a movilei, fie că au fost îngropate ulterior, ele nu apar în acestui tumul.

Mormântul nr. 4/b s-a descoperit lângă M 4/a, depus la o adâncime mai mare, cu urna cu capac introdusă într-o casetă de plăci de gresie. Urna se încadrează în același tip de vase-clopot cu 4 apucături realizate simetric pe linia de maximă bombare, forma lor este trapezoidală, în poziție oblică, orientate în sus. Sub buză, 4 butoni realizați din pasta vasului. Are miezul negru, spre exterior roz și culoarea roșcată. A pereților alternează cu nuanțe cenușii. Nerestaurabil. Inventar: un vas mic din pastă gri, în formă de strichior, lucrat la roată. Nerestaurabil.

Partea inferioară și gura de la un lekythos-aryballic atic cu firnis negru, datat la jumătatea sec. IV a.Chr.³⁸

Tot în afara mantalei de plăci de gresie a movilei s-a descoperit m 7 (v. Peuce II, p. 101, fig. 23). Urna se încadrează în grupa vaselor clopot, cu forma corpului bombat, rotunjit, de culoare roz-galbui. Are 4 apucături destul de proeminente, aezate în suprafața inferioară a corpului și două în formă de potcoavă cu capetele arcuite în afară. Dimensiuni: în 38 cm, diam. max. 39 cm, diam. gurii 28 cm, fundul 12 – 15 cm.

A fost acoperit cu un castron din pastă fină gri, lucrat la roată, peste care s-a pus o placă mare de piatră. Fără alt inventar.

³⁷ Determinare Victoria Andronescu-Eftimie.

³⁸ P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 120; Olynth, XIII, CVA, p. 39, Pl. 35/6.

Celelalte morminte: m 2, 4/a, 5 și 8 sunt post construcției movilei, după observațiile făcute asupra mantalei de piatră care, avea plăcile deranjate sau lipsite deasupra lor și sunt considerate morminte secundare.

Toate fac parte din grupul de morminte tip 3/c, cu urnă în pachet de pietre și cioburi, realizat parțial, în special deasupra vasului.

Mormântul 2 are urnă dintr-o amforă (fig. 11/4) lângă corpul care s-a găsit un cuțit din fier din două fragmente, cu diam. lung. 20 cm și lăimea maxim 2,2 cm (fig. 13/14).

Mormântul se datează după amfora-urnă de Heraclea - sec. IV a.Chr.

Mormântul nr. 4/a are urnă dintr-un vas mare de tip clopot, ornamentat cu 4 apucături trapezoidale, așezate sub linia de bombare maxim și orientate în direcție oblică în jos. Culoarea pereților este în general cărămizie, cu nuanțe cenușii. Dimensiuni: în. 38 cm, diam. maxim 36 cm, gura 28,5 – 29,5 cm, fundul profilat cu diam. de 15 cm (v. Peuce II, p. 103, fig. 24/c).

A fost acoperit cu un castron din pastă fină, gri, lucrat la roată, fără toarte; buza dreptă se întinde spre exterior. Are o angobă cenușie, peste care în interior s-a realizat un model din benzi de cercuri, alternând cu altul din linie frântă, lustruit cu piatră de prund pe pasta crudă. Fundul nerestaurabil. Dimensiuni: diam. 29 cm, gura 26 cm, în cca. 9 cm fără fund.

Peste același capac și în jurul urnei s-a construit parțial un pachet din bolovani de piatră de formă neregulată.

Mormântul nr. 5 este format dintr-o amforă din argilă roz-gălbuiă, cu gâtul și fundul sparte. Dim.: diam. 27 cm, în corp restaurat – 40 cm. Fără alt inventar.

Mormântul nr. 8 are urnă din corpul unei amfore de Thasos (fig. 11/6), descoperită, cu pachet din pietre și fragmente ceramice de amforă, realizat numai în partea superioară a gropii (fig. 4/10). Printre oase s-a descoperit un ac de cusut din bronz cu lungimea de 9,5 cm.

În mantaua de pământ a movilei s-au descoperit următoarele obiecte: un buton din bronz, ornamentat în exterior cu un cerc liniar, perlat, perforat în câmpul suprafeței și cu centrul bombat, lărgind prin aceasta orificiul de prindere de pe revers. Diam. 3 cm. Doi clopoței din bronz cu orificiu de prindere, gura evazată, pereții perforați. Dimensiuni: în. 2,3 cm, gura 1,7 – 1,8 cm. Un vârf de săgeată din bronz, cu trei dungi, cu fețe plane, cu tubul de fixare a tijei scurt. Încadrarea ei – grupa a III-a. Diam. 2,4 cm³⁹.

Datarea tumulului

Prin ceramica mormântului principal⁴⁰ și prin ceramica de import reprezentată prin amforele-urne ale mormintelor nr. 2, 3 și 8 se datează cel puțin jumătatea a doua jumătate a sec. IV a.Chr.

M 2 – B

Movila mare comparativ cu celelalte (Pl. X).

Mantaua din bolovani din piatră de formă neregulată, acoperirea mantaua de pământ a movilei până la demarcația ringului. Stratigrafia a suferit o serie de perturbări prin depunerea ulterioară de morminte secundare pentru care s-au construit alte ringuri de dimensiuni mai mici, atât în interiorul cât și în exteriorul ringului inițial (Pl. X – cercurile numerotate de la I la V). Totodată copacii care au crescut pe acest tumul au schimbat în mare măsură forma stratigrafică inițială, iar eliminarea lor a produs goluri, atât în forma plană, cât și în stratigrafie.

Prin elucidarea încadrărilor de casete și ringuri, cât și stratigrafie, s-a reușit ca să se facă o clasificare a mormintelor care apar în tumulului inițial, cât și a celor secundare depuse ulterior.

Mormântul principal (m 1)⁴¹ s-a descoperit sub ringul mare al movilei (Pl. X) împachetat de pietre foarte mari, care ajungea în stratul de pământ galben până la adâncimea de 1,10 m de la baza ringului. Partea superioară a pachetului se încadra în construcția unitară a ringului de pietre mari. Urna este un vas autohton, de dimensiuni mari, formă bitronconică, ornamentat cu 4 apucături drepte și 4 butoni. Pasta

³⁹ D. Berciu, *Cultura traco-getică*, l.c.

⁴⁰ M. Coja. L.c., p. 340, fig. 2/13.

⁴¹ Considerând că numerotarea nu poate influența asupra concluziilor ulterioare, am pus strat-o pe aceea stabilit pe antier, care s-a apreciat după mărimea pachetului de pietre care s-a construit în jurul urnei, după bogăția inventarului și ca urmare a asemănării cu celelalte morminte principale de la ceilalți tumuli.

poroas , cu miezul negru, amestecat cu nisip, pietricele și cioburi pisate. Pereții sunt netezi și lustruiți cu un slip, având o culoare ce variază de la roz-glbui la cenușiu. Urna era acoperită cu o placă mare, subțire de gresie glbui, nisipoasă. Peste oasele calcinate, acoperite cu pământ, s-au descoperit: un colier format din 5 cochilii de *Cyproca moneta* (ghioc) cu partea convexă tăiată cu dimensiune medie de 2,5 / 1,7 cm; un obiect de podoabă din bronz, având forma unui arc cu sgeată, asemănător cu simbolurile tămpilelor de amfore thasiene⁴²; cu dimensiuni: lung. 7 cm, în. arc. 2,4 cm, în. sgeată 2,8 cm; un clopoțel din bronz de formă tronconică cu deschiderea mare – 2 cm, orificiul de 0,7 cm și în. 0,8 cm, grosimea pereților 0,2 – 0,3 cm; un „Bolsal” atic cu firnis negru, fundul inelar, ornamentat cu un canal. În interiorul vasului decor imprimat. Dimensiuni: în. 5,2 cm, dm. gurii 11 cm, fundul 7,5 cm. Un „Bol” atic, cu buza groasă și întoarsă spre interior. Firnis negru, cu decor imprimat. Fundul inelar cu diam. 6,5 cm, lăimea inelului – 1,5 cm, în lăimea vasului – 2,6 cm, gura 8,5 cm (v. Peuce II, p. 105, fig. 25/ a, b, c, c', d, e și f).

Mormântul nr. 2 s-a descoperit în centrul movilei, la mică adâncime. Urna este un vas autohton, din tipul vaselor clopot sau bitronconice, din pastă poroasă, ars incomplet, cu miezul negru. Nerestaurabil. A fost introdus într-o casetă realizată cu grijă din pietre și fragmente de amforă. Fără alt inventar.

Sub mormântul nr. 2, la adâncimea de 1,10 m, ajungând în stratul de pământ galben, s-a descoperit urna nr. 5, împachetată de pietre foarte mari, de formă neregulată, cu capac dintr-o placă de gresie și cioburi de amforă thasian deasupra.

Ea este un vas autohton, de tip clopot, cu 4 apucături trapezoidale fixate sub diametrul maxim al vasului și orientate oblic în jos. Culoarea roz-glbui. Dimensiuni: în. 26 cm, diam. max. 30 cm, gura 22 cm, fundul 14 cm. (v. Peuce II, p. 107, fig. 26/a). Fără alt inventar. Îl considerăm contemporan cu mormântul principal.

În ringul mic din centrul movilei (Pl. X / I), după înălțurarea stratului vegetal s-au descoperit două amfore sparte *in situ* (din a doua lipsește partea inferioară), așezate în marginea unei platforme de plăci de gresie și cioburi în suprafață de 1 / 1 m, aduse ca ofrandă mormântului nr. 3. Mormântul s-a descoperit sub această platformă, având urna dintr-un vas autohton cu capac și introdus în casetă din plăci de gresie. Foarte slab conservat, face parte din tipul de vase sac, decorat cu brâu aplicat, cu alveole realizate prin presiune digitală. Pasta poroasă și granulat, cu amestec de cioburi pisate și pietricele, are miezul negru, încadrat de două linii de culoare roșu-maroniu. Nerestaurabil. Peste oasele calcinate s-a descoperit o jumătate de brățară din bronz, din care s-a păstrat unul din capete, terminat cu o sferă, având diametrul de 6,3 cm.

În extremitatea vestică a aceleiași platforme (Pl. X / I) descrisă mai sus, în nivelul de sub ea, s-a descoperit M 4. Vasul-urnă, acoperit numai cu capac dintr-o placă de gresie, este fcut la roată, din pastă fină, gri, având forma unei oale cu oțoartă, buza inelată și înaltă, gâtul înalt, gura mică și fundul puțin bombat. Dimensiuni: în. 29 cm, dm. gurii 9,5 cm, corpul 21,5 cm, fundul 11 – 11,3 cm. Obiectele de podoabă: o jumătate de brățară din bronz cu capetele rupte și diam. 6,4 cm (v. Peuce II, p. 78, fig. 9 / c).

Aproape de centrul celui de-al doilea ring de proporieți mici din interiorul ringului mare (Pl. X / II) s-a descoperit mormântul nr. 6. Distrus foarte mult de rădăcinile copacului care crescuse peste el, s-a putut face totuși observația că urna a fost introdusă într-un pachet foarte mare din bolovani de piatră însoțită de o considerabilă cantitate de cioburi de amfore thasiene.

Urna se încadrează în tipul vaselor clopot sau bitronconice, cu apucături în formă de potcoavă cu capetele deschise. Nerestaurabil. Fără alt inventar.

După degajarea ringului din jurul mormântului nr. 6 descris mai sus, sub pietrele acestuia s-a descoperit urna unui alt mormânt, numerotat de noi 4/a și pe care îl considerăm contemporan cu cel din centru (m 6).

Urna a fost depusă într-o casetă de pietre și s-a descoperit într-o stare foarte distrusă și răvășită. Ea se înscrie în tipul de vase de factură autohtonă de tipul clopot sau bitronconic. Printre oasele calcinate s-a găsit o mrgică din bronz.

Tot în interiorul ringului mare, a fost descoperit în mantaua movilei mormântul pe care l-am numerotat 4/b (Pl. X).

⁴² V. Canarache, *op.c.*, p. 47, fig. 23.

Urna a fost introdusă într-o casetă din plăci de gresie galbui-nisipoase, acoperită cu un castron lucrat la roată din pastă fină, gri închis, foarte toarte, buza ornamentată cu 4 cercuri canelate și arcuit spre interior. Fundul în lătat și înelat. Dimensiuni: în. 13,5 cm, diam. fundului 9,5 cm. Restaurat parțial.

Urna este un vas autohton, tip sac, cu 4 apucături de formă dreptunghiulară și 4 butoni în partea superioară. Buza dreaptă, răsfârțată în afară. Culoarea pereților alternează de la negru-cenușiu la roz-galbui, netezi și, în unele locuri, lucrați. Se încadrează în grupa de ceramică rudimentară. Este alt inventar.

Ultimul mormânt secundar descoperit în interiorul ringului mare - nr. 15, se înscrie tot în tipul de morminte cu urnă în pachet de piatră. Este un vas autohton din categoria vaselor-borcan, cu pereții bombaiți. Nerestaurabil. Lipsit de obiecte de podoabă sau alt inventar.

Observațiile de suprafață asupra mantalei de piatră de la tumulul nr. 2 ne permit să mai înregistrăm în seria mormintelor secundare, pentru care s-au construit mici ringuri, și mormintele 14 și 18.

Primul este un mormânt cu urnă introdusă într-un pachet mare de piatră și fragmente ceramice de amfore. Ea este un vas autohton din grupul vaselor-clopot sau bitronconice. Foarte slab conservat. Nerestaurabil. Este alt inventar.

Al doilea a constat doar din câteva fragmente ceramice de amforă, răvășite în mijlocul ringului (Pl. X / III), fără oase și fără nici un obiect de ofrandă.

Mormântul 11 se înscrie în categoria celor cu urnă împachetată de piatră. Vasul, deși nerestaurabil și-a putut stabili forma bitronconică, cu apucături trapezoidale și în formă de potcoavă. Pasta poroasă, cu cioburi pisate și granule de calcar, cu miezul negru, iar în exterior cu nuanțe de la negru-cenușiu la brun-roșcat. Alt inventar: o brățară de bronz cu capetele îngroșate, reprezentând două capete de arpe. Forma puțin ovală cu diam. de 6-7 cm.

Mormântul nr. 12 este cu urnă cu capac și casetă. Vas autohton de tipul clopot sau bitronconic, în partea inferioară 2 apucături trapezoidale drepte și două în formă de potcoavă. Pereții au culoarea cenușie cu nuanțe galbui. Restaurat parțial. Dimensiuni: diam. maxim 28 cm, fundul 13 cm. Alt inventar: cuțit din fier, cu mâner din os, trecut prin foc și distrus de rugină. Foarte slab conservat.

Mormântul nr. 13 se încadrează și el în tipul mormintelor cu urnă în pachet construit din piatră și fragmente de amfore. Vasul-urnă de factură autohtonă, din grupul vaselor-borcan din pastă poroasă, amestecat cu cioburi pisate și granule de calcar, cu miezul negru, iar în exterior culoarea roz-galbui. Cu apucături trapezoidale. Nerestaurabil. Alt inventar: un vârf de săgeată, din bronz, cu vârful cu trei dungi care se prelungesc cu barbeluri ascuțite și tub de fixat tijă. Dim. 3,8 cm. Încadrarea tipologică în grupa I⁴³.

Mormântul nr. 16 este din tipul celor cu urnă împachetată. Foarte distrus de rădăcinile unui copac. Vas autohton, de proporții mici, cu pereții bombaiți, de culoare gri-galbui, din pastă poroasă, cu miezul negru. Restaurat parțial. Dimensiuni: diam. 23 cm, fundul 13 cm. Este alt inventar. Face parte din grupa ceramicii rudimentare.

Mormântul nr. 17 s-a descoperit cu urnă foarte distrusă. Nu s-au putut recupera decât foarte puține oase calcinate, însoțite de un număr mic de fragmente ceramice de la un vas autohton. Este alt inventar.

Mormintele nr. 7, 8, 9 și 10 apar în unui alt tumul al cărui cercetare nu s-a continuat (Pl. X). Mormintele le vom descrie izolat, fără a încerca încadrarea lor în complexul de care aparțin.

Mormântul nr. 7 se înscrie în tipul de morminte cu urnă cu capac, introduse în casetă de plăci de gresie nisipoasă. Vasul-urnă este de dimensiuni mari, bitronconic, cu 4 butoni în apropiere de gură. Culoarea pereților alternează de la negru la gri-galbui. Este alt inventar.

La mormântul nr. 8 urna fără capac a fost depusă direct în groapă. Vasul se înscrie în grupa ceramicii rudimentare de tipul sac, format mic, ornamentat cu un brâu din creștături realizat cu spatula sau unghia. Culoarea alternează de la negru-roșcat spre galben-cenușiu. Dimensiuni: în. 25,5 cm, dm. max. 21 cm, gura 17,5 cm, fundul 12,5 cm. Alt inventar: în exterior un vas mic de proveniență autohtonă din grupa ceramicii rudimentare cu buza trilobată și cu apucături foarte simple, în poziție orizontală. În interior, vas mic în formă de strichior, de import grecesc, din pastă roșie, cu urme de angobă de aceeași culoare (v. Peuce II, p. 107, fig. 26/c, d, e).

Urna mormântului nr. 9 a fost foarte distrusă de rădăcinile unui copac. Este un vas de tipul clopot, cu apucături trapezoidale din pastă cu miezul negru. Poroasă, cu mult amestec de granule de calcar și

⁴³ D. Berciu. *Cultura traco-getică*, pl. 68.

cioburi pisate folosite ca degresant. Nerestaurabil. Al turat s-a descoperit un vas mic de ofrand , în formă de can , prevăzut cu torti și ornamentat cu un brâu în relief, realizat în forma nărilor, aplicat sub buza arcuit spre interior. Pasta poroasă și granulat , din grupa ceramicii rudimentare. Dimensiuni: în. 7,5 cm, diam. max. 9 cm, gura 7 cm, fundul 6 cm (v. Peuce II, p. 107, fig. 26/f).

Urna mormântului nr. 10 a fost depusă într-o groapă foarte mică , în poziție culcată și protejată de un strat de pietre mici de formă neregulată . Este un vas autohton, de tipul vaselor-clopot sau bitroncnic. cu apucături mari în formă de potcoavă . Nerestaurabil.

În ceea ce privește construcția mormintei se remarcă faptul că în mantaua de piatră , ca și printre pietre, s-au găsit foarte multe fragmente de amfore de origine thasiană și un fragment de brâu mare, gros , cu diametrul de 0,6 – 0,9 cm.

Datarea tumulului

Pe baza celor două vase din inventarul mormântului principal (v. Peuce II, p. 105, fig. 25/ b și c), materiale care pot determina o datare mai exactă , construcția tumulului poate fi apreciată la jumătatea sec. IV a.Chr.⁴⁴.

Vasele urne , ca și inventarul de la mormintele secundare (exceptând m 7, 8, 9 și 10), nu depășesc limitele sec. IV a.Chr. Una din amforele descoperite în stratul vegetal din centrul mormintei, menționate la m 3 și m 4 este de origine rodiană (v. Peuce II, p. 107, fig. 26/ b), se datează în a doua jumătate a sec. IV a.Chr.⁴⁵.

Mormintele 3 – B, 3 / b și 4 – B au constituit același grup cu M 2 – B, având aspectul unei morminte prelungi, întrerupte acum de prezența anului de protecție a pământului. Aceasta unitate a constituit de fapt și cauza care a determinat cercetarea întregii suprafețe cu aspectul descris mai sus.

Săpăturile efectuate în acest loc atestă existența inițială a două morminte alăturate M 3 – B și 4 – B, care au suferit o modificare stratigrafică prin construcția între ele a unui al treilea ring numerotat de noi M 3 / b (Pl. XI).

De asemenea ele nu ne mai apar cu un aspect identic celorlalte, în ceea ce privește prezența mantalei de piatră și nici sub aspect stratigrafic. Nu ne putem încă pronunța dacă ele au fost deranjate și dezvelite de mantaua de piatră de către locuitorii satului, ori au fost construite cu mai puțin grijă de către realizatorii lor.

M 3 - B

La acest tumul, ringul se face prezent în măsură de numai 1/3 din circumferința lui. Mantaua de bolovani sau plăci ne apare destul de sporadică în extremitatea ringului, cu excepția suprafeței ei de S – V (Pl. XI) unde s-a descoperit o cantitate foarte mare de fragmente ceramice de amfore, utilizate în același scop ca și pietrele. În suprafața cercetată . nu s-au mai descoperit decât cinci morminte, situate în afara ringului, fapt ce ne determină să atribuim această lipsă unei intervenții anterioare.

Mormântul nr. 1 se înscrie în tipul de morminte cu urnă cu capac. Urna este un vas autohton, din pastă poroasă , cu miezul negru încadrat în exterior de două linii de culoare galben-roșcat, cu pereții ușor arcuiți și gura lobată . Grupa ceramicii rudimentare. Nerestaurabil. Alt inventar: un vas în formă de ulcic , de factură autohtonă , lucrat în aceeași tehnică ca vasul-urnă ; o minge mare, de patru perechi de ochi albaștri pe fond galben.

Mormântul nr. 2 se încadrează în același tip ca și cel precedent. Urna este un vas autohton, foarte distrus, de mărime mijlocie, lângă care s-a pus ca ofrandă o strachină din pastă nisipoasă , culoare roșie, cu o toartă .

Vasul-urnă al mormântului nr. 3 este o amforă care a fost depusă direct în pământ și din care nu s-au mai păstrat decât bucăți din corpul ei, fără particularități față de alt inventar.

Mormântul nr. 4 face parte din tipul celor cu urnă cu capac . împachetat parțial din bolovani de piatră de formă neregulată . Urna este un vas autohton, din categoria vaselor-borcan de formă bitronconică , de culoare roz-gălbui, cu pete cenușii, cu 4 apucături drepte orizontale, așezate pe linia

⁴⁴ P. Alexandrescu, *Necropola tumulară ...*, loc.cit., pag. 182, pl. 91, XXXIII /3; idem, p. 188, pl. 92, XXXIV /19 – datează bolul la mijlocul sau în al treilea sfert al sec. IV a.Chr. (înainte de epoca lui Alexandru cel Mare). Bolsalul – idem, p. 180, pl. 90, XXI/3 – datat către 375 a.Chr.

⁴⁵ *Recipiente ceramice din Bosfor*, Moscova 1960-MNA, 83, pl. V, 14/a - determinare generală – a doua jumătate a sec. IV și începutul sec. III a.Chr.

de maxim bombare. Dimensiuni: în. 34 cm, diam. corp. 36 cm, diam. gurii 29 cm, fundul 14 cm (v. Peuce II, p. 111, fig. 27/a).

Inventarul descoperit în interiorul urnei constă din două inele de bronz cu figuri încrustate pe suprafața plată a verigii. Mormântul nr. 5 este de asemenea cu urna depusă direct în pământ, fără capac sau casetă. Este partea inferioară a unei amfore distruse, nerestaurabile și fără alt inventar.

Datarea tumulului

Obiectele care pot să ne apropie mai mult de o datare mai exactă sunt cele de origine grecească descoperite la inventarul m 2⁴⁶ și urna amforă a mormântului 3, de proveniență thasiană, datate cître jumătatea sec. IV a.Chr.

În cadrul ringului mic, numerotat M 3/b (pl. XI), s-au descoperit două morminte.

Primul mormânt s-a descoperit în interiorul ringului și este reprezentat numai din partea inferioară a unei amfore care s-a depus direct în pământ, în poziție culcată, fără casetă sau capac.

Sub pietrele mari ale ringului, într-o casetă din bolovani și plăci de piatră, s-a descoperit m 2. Oasele calcinate au fost depuse în această casetă pe o placă mare din gresie nisipoasă, în jurul căreia s-a așezat o sabie de luptă – din fier, îndoit după forma pereților casetei, dar care nu s-a mai putut salva, fiind foarte prost conservată. Peste oase s-a depus o oglindă de bronz, de la care îi lipsește mânerul. Această placă de bronz a suferit o reparație prin perforare pentru nituirea unui alt mâner, fără ca acesta să ne parvină. Placa are un diametru de 14,5 cm, îndoit și puțin deteriorat în partea opusă locului de mâner (v. Peuce II, p. 111, fig. 27/b).

În lipsa unor elemente de datare mai precise, aceste morminte se încadrează totuși în limitele sec. IV a.Chr. prin prezența amforei și prin legătura de construcție cu celelalte movile.

M 4 – B

Descoperirea parțială a ringului ca și lipsa aproape completă a mantalei de pietre din movila nr. 4 situată în zona B, creează posibilitatea nașterii unor discuții asupra integrității ei, chiar din antichitate. Lucrul acesta se datorează prezenței, în forme parțiale, a două ringuri concentrice, ca și prezenței mai multor morminte cu pachete din blocuri de piatră și urne din vase de dimensiuni mari, identice mormântului principal din M 2 – B.

Mormântul principal (**m 1**) se înscrie în tipul de morminte cu urnă cu capac și pachet de piatră (v. Peuce II, p. 80, fig. 11/a). Urna a fost așezată în groapa peste gura căreia s-a pus o placă mare din gresie nisipoasă de culoare gălbuietă etanvizându-i interiorul, unde n-a mai putut fi găsit. În jurul ei s-a construit un pachet din bolovani mari de piatră, de formă neregulată, iar deasupra tuturor, lateral, s-a așezat un bloc foarte mare.

Urna se înscrie în tipul de vase autohtone, cu forma bitronconică, cu pântecul larg, cu pereții netezi, pe suprafața căreia se găsește un slip lustruit. Are o culoare neagră, cu pete cenușii și roșii. Pe linia de bombare maximă se găsesc două aperturi trapezoidale, alternând cu alte două așezate în partea inferioară a corpului, toate orientate în poziție oblică.

Pe umerii vasului sunt 4 butoni, realizați prin modelarea pastei din pereții vasului. Dimensiuni: în. 37 cm, diam. maxim 39 cm, gura 32 cm, fundul 15,5 cm. Fără alt inventar (v. Peuce II, p. 113, fig. 28/a).

Mormântul nr. 2 (**m 2**) se înscrie în tipul de morminte cu urnă cu capac. Vasul este de proveniență autohtonă, din pastă amestecată cu nisip, pietricele și cioburi pisate, de culoare gălbuietă și lustruit. Pe umerii vasului a fost realizată din pasta pereților o ornamentație în forma unei virgule. Face parte din grupul vaselor de tip clopot sau bitronconic. Nerestaurabil. Alt inventar: o săgeată din bronz, descoperită imediat sub capac, lângă gura vasului. Ea este de forma celor din gr. III, cu trei dungi, cu fețe plane și lungimea de 2,1 cm⁴⁷.

Mormântul nr. 3 (**m 3**) este cu urnă acoperită cu capac improvizat din pietre și cioburi de amforă.

⁴⁶ Cupa roșie cu o toartă are analogie cu descoperirile de la Histria-Sect. Z 2 - datate cître jumătatea sec. IV a.Chr. Informații ca și posibilitatea consultării materialului le datorez tov. M. Coja, pentru care îi aduc mulțumiri și pe această cale. Aceeași sursă de informații și pentru amforele thasiene.

⁴⁷ D. Berciu, *op. cit.*, p. 68, fig. 48.

Vasul are o formă bitronconică, cu 4 apucători așezate sub linia de bombare maximă, orientate în poziție orizontală. Pe umerii vasului alte două apucători în formă de potcoavă, arcuite în formă de semicerc.

Pereții au culoarea roz-glbăie, cu slip lustruit (v. Peuce II, p. 113, fig. 28/b). Dimensiuni: în. 35,5 cm, diam. maxim 37 cm, gura 28 cm, fundul 15 cm. Inventar: două lame de cuțit din fier cu dimensiunile:

- a) lung. 8,5 cm și lăimea maximă 1,5 cm;
- b) lung. 8 cm (lipsește o parte din vârf), lat 1,3 cm.

Mormântul nr. 4 (**m 4**) a fost depus cu urnă cu capac din castron și placă de piatră introduse în casetă construită din bolovani de piatră și placi de gresie nisipoasă.

Urna este un vas-borcan cu pereții arcuiți și gura ușor evazată. Pasta neagră, poroasă, amestecată cu cioburi și pietricele, are extremitățile glbăii. Nerestaurabil.

În interior s-a depus ca ofrandă o strachină din pastă fină, de culoare roz-cărămizie, cu urme de angobă roșie în interior, iar în exterior numai pe partea superioară a pereților. Este prevăzută cu o toartă puțin supraînlătată. Dimensiuni: în lăimea 7,5 cm, diam. maxim 19 cm, cu toartă 22 cm, gura 18 cm, fundul 8 cm (v. Peuce II, p. 117, fig. 30/f).

Peste această strachină au fost depuse oasele. Urna a fost acoperită cu un castron de proveniență autohton lucrat în aceeași tehnică ca ceramicii fine, cum sunt vasele de tip clopot sau bitronconice. Buza mare arcuită spre interior. Sub linia de bombare maximă sunt două apucători în poziție orizontală cu colurile rotunjite. Nerestaurabil.

Mormântul nr. 5 (**m 5**) este de tipul celor cu urnă cu capac dintr-un castron.

Vasul urnă face parte din categoria celor de tip clopot, cu pereții lustruiți cu un slip. Culoarea lor variază de la negru-cenușu la roz-glbăie. Sub gura vasului se găsesc 4 butoni, iar sub linia de bombare maximă – 4 apucători oblice, cu colurile rotunjite. Dimensiuni: în. 34,5 cm, diam. maxim 30 cm, gura 25 cm, fundul 14,5 cm (v. Peuce II, p. 113, fig. 28/c).

Castronul capac este făcut la roată, din pastă gri, lustruit cu un slip de aceeași culoare dar o nuanță mai închisă, prevăzută cu două toarte ușor supraînlătate, cu buza canelată și arcuită spre interior. A suferit o reparație prin plombare, dar care nu s-a păstrat, rămânând martori cele 11 găuri, așezate în perechi. Dimensiuni: în. 19 cm, diam. maxim 39 cm, cu apucători 46 cm, gura 35 cm, fundul inelat 11 cm (v. Peuce II, p. 113, fig. 28/d). Fără alt inventar.

Mormântul nr. 6 (**m 6**) s-a descoperit sub ringul de pietre mari depus fără capac și fără casetă. Vasul-urnă se încadrează în grupul vaselor – borcan, tip clopot sau tronconice, cu pasta poroasă amestecată cu nisip, pietricele și cioburi pisate, cu miezul de culoare neagră ajungând până la suprafața pereților. Nerestaurabil. Inventarul constă dintr-o lamă de cuțit din fier cu dimensiuni: lung. 10,5 cm, lăime 1,7 cm; o săgeată din bronz, cu 3 dungi, care se prelungește cu berbeluri ascuțite și tub de fixat tijă. În L.c. referitor la săgeată, ea se încadrează în grupa I, cu diam. 3,6 cm; o fibulă din bronz, de tip tracic, cu arcada foarte groasă.

Mormântul nr. 7 (**m 7**) este un mormânt dublu. Amândouă vasele erau acoperite cu capac. Prima avea o placă din gresie nisipoasă, iar a doua urnă era acoperită cu un castron.

Primul vas urnă are forma tip clopot, de culoare roz-glbăie cu nuanțe cenușii. Este prevăzută cu 2 apucători drepte, așezate în partea inferioară. Dimensiuni: diam. maxim 33,5 cm, fundul 15,5 cm. Restaurat parțial. În interior s-a descoperit o fibulă foarte fragmentată și mărgele de sticlă de culoare verzuie, foarte sfărâmbicioase, din care s-a putut reconstitui parțial numai una singură (v. Peuce II, p. 117, fig. 30/f).

A doua urnă este de aceeași factură autohtonă, de tipul vaselor clopot. Nerestaurabil.

Capacul castron este lucrat cu mâna în aceeași manieră și tehnică ca și vasul urnă. Nerestaurabil. Fără alt inventar.

Mormântul nr. 8 (**m 8**) se înscrie în tipul de morminte cu capac. Urna este un vas autohton cu pereții ușor bombaiți și buza dreaptă. Decorat cu un brâu din alveole făcute cu spatula, întrerupte de 4 apucători ascuțite și orientate oblic în sus. Pastă gri, poroasă, nelustruită. Dimensiuni: în. 21 cm, diam. maxim 21 cm, gura 15 – 16 cm, fundul 10,5 – 11 cm (v. Peuce II, p. 117, fig. 28/e).

Capacul are forma unui castron din pastă gri, lucrat la roată, neîngrijit, fără toarte. Dimensiuni: în. 8 cm, diam. 20 cm, gura 18,5 cm, fundul inelat 7,5 cm. Fără alt inventar.

Mormântul nr. 9 (**m 9**) s-a descoperit între cele două ringuri mari, acoperit cu un capac din fragmente ceramice de la un vas autohton din grupa ceramicii fine. Urna este un vas de dimensiuni mijlocii, din past poroasă, amestecat cu mult nisip, pietricele și cioburi pisate, de culoare maroniero-cărbună, cu pete gri, nelustruit. Ceramic rudimentară.

Pereții vasului sunt aproape dreți, cu o apucătură mare, dreptă și gura prevăzută cu un cioc trilobat, imitând *oinochoele* grecești (fig. 11 /12). Dimensiuni: în. 17 cm, 17,5 cm, gura 15,5 cm, fundul 12 cm. Fără alt inventar.

Mormântul nr. 10 (**m 10**) s-a descoperit sub cel de-al doilea ring al movilei, cu capac. Urna este un vas autohton, de forma bitronconică, de mărime mijlocie, cu buza mare, foarte ușor curbată. La baza ei, vasul este decorat cu un cerc de crestături oblice realizate cu unghia sau cu un instrument ascuțit. Pe umerii vasului s-au realizat 4 apucături rotunde, orientate în sus. Dimensiuni: în. 18 cm, diam. 18,5 cm, gura 15,5 cm, fundul 10 cm.

În urnă, oasele calcinate au fost acoperite cu o strachioară din past fină, roșie, fără angob și fără toarte. Buza arcuită spre interior, fundul înelat. Dimensiuni: în. 5 cm, diam. 13,5 cm, gura 12,2 cm, fundul 7 cm.

Mormântul nr. 11 (**m 11**) era cu urnă cu capac din piatră fără casetă și cu obiectele de ofrandă așezate în afara ei. Urna este un vas de tip crater, din past fină, de culoare gri, cu toarele arcuite în afară. Dimensiuni: în. 21,5 cm, gura 16 cm, fundul 10,5 cm (v. Peuce II, p. 115, fig. 29/a). A avut cel mai bogat inventar în vase de ofrandă și podoabe:

– Un *Lekythos aryballic* atic cu figuri roșii⁴⁸ (fig. 12 /10). Dimensiuni: în. 8,7 cm, diam. 4,5 cm, fundul 3,5 cm.

– Un *oinochoe* cu firnis negru, fără decor, cu toarte lipsă. Dimensiuni: în. 9 cm, diam. 6 cm, fundul simplu 3,5 cm.⁴⁹

– *Kantharus* cu firnis negru⁵⁰ (fig. 12 /7). Dimensiuni: în. 6,5 cm, diam. 11,7 cm, fundul 5,5 cm; a fost acoperit cu un *Bol* cu firnis negru și model imprimat⁵¹ (fig. 12 /15), cu dim.: în. 3,5 cm, diam. 9,5 cm, gura 8 cm, fundul 5,7 cm. În *Kantharus* s-au descoperit foarte multe bijuterii din bronz și sticlă: o brățară inelară, o verigă de mărimea unui inel, un inel cu figurină imprimată, două fibule torsionate, fragmentate, 2 inele de tâmplă, garnituri de mărgele în forma unor plăcuțe, un clopoțel de bronz și foarte multe mărgele de sticlă, din care nu s-au mai putut salva decât 3 fragmente și una întreagă. Tot aici s-a descoperit și lama unui cuțit din fier.

Ultimul mormânt al movilei nr. 4 – B (**m 12**) este o urnă dintr-o amforă (fig. 4 /4) așezată culcată, direct în pământ, fără capac sau casetă. Deși spartă, ea s-a putut restaura, lipsindu-i doar fundul. Past fină, de culoare roz, buza rotunjită în afară, gâtul înalt și toarele arcuite. Este de proveniență din Thasos.

În interior s-a depus o farfurioară mică, spartă, incompletă, cu firnis negru degradat, cu dimensiuni: în. 3,8 cm, diam. 7 cm, fundul 5,3 cm, gura 5 cm; două fusaiole din lut și două fragmente de la o brățară de bronz.

În mantaua movilei, izolate, s-au descoperit mai multe fragmente de amfore și de vase mai mici, din past fină, de culoare gri.

De asemenea, în aceleași condiții, s-a mai descoperit un vas mic, cu toarte și două urechii de lipite de umerii corpului. El este făcut din past fină de culoare roz-gălbui, fără multe finețe. Tot în manta s-a mai descoperit și o parte dintr-un castron cu pereți groși, din past roșie-asprie-nisipoasă.

Datarea tumulului

Obiectele grecești, destul de numeroase, descoperite la m 11, m 4 și m 12⁵² datează movila în a doua jumătate a sec. IV a.Chr.

⁴⁸ P. Alexandrescu, *Necropola tumulară*, Histria II, p. 179, pl. 90; M.C.A. IV, p. 64, fig. 44/6, v: *Corpus vasorum*, Pl. 35/6, 10. Se datează în al treilea sfert de veac al sec. IV a.Chr., după 336 a.Chr.

⁴⁹ David M. Robinson, *Excavation at Olinthus - part. XIII*, vases found in 1934 and 1938, London 1950, p. 215, Pl. 152/287.

⁵⁰ Identice descoperirii de la Murighiol, v: Exp. Bujor în Dacia – l.c., p. 125 – 141

⁵¹ P. Alexandrescu, *Necropola tumulară*, p. 188, Pl. 92 /XXXIV /19, datat la mijlocul, sau în al treilea sfert al sec. IV a.Chr.

⁵² Pentru datarea m 11, vezi notele: 40, 49, 50 și 51, iar pentru m 4 și m 12, vezi mai sus nota 46.

Movila 5 – B

A fost foarte mult distrus de drumurile care s-au încrucișat pe suprafața ei.

Sub mantaua ei nu s-a mai găsit decât un singur mormânt introdus în pachet de bolovani de piatră.

Urna este un vas autohton, de forma bitronconică, de culoare neagră, cu 4 apucături pe linia de maximă bombare. Dimensiuni: 37,5 cm, diam. 35,5 cm, gura 25 cm, fundul 15,5 cm.

Datarea ei este precară fiind lipsită de material care să permită o afirmație certă. Prin analogie cu alte vase asemănătoare se încadrează în limitele sec. IV a.Chr.

Movila 6 - B

Este situat în vecinătatea sudică a ringului de movile M 3 – B, M 4 – B. Ea se profilează ca o unitate independentă. A suferit intervenția omului pentru a scoate piatra existentă în manta. Din această cauză, observațiile stratigrafice sunt sărace, neconcludente, iar mormintele descoperite se vor analiza fără observații de acest gen (Pl. XII).

Nu putem face o afirmație asupra situației mormântului principal. În centrul movilei nu s-au descoperit decât puține pietre mici, izolate.

Mormintele descoperite se înscriu în mantaua de pământ din afara ringului mare, dar totuși în interiorul tumulului.

Mormântul nr. 1 (**m 1**) s-a descoperit sub mantaua de piatră a movilei (Pl. XII) care s-a găsit perforat de groapa mormântului. Se înscrie în tipul de morminte cu capac și casetă de piatră. Urna este un vas de tip sac, ornamentat cu brâu aplicat cu alveole realizate prin presiune digitală. Pasta poroasă, cu miezul negru care în exterior devine gălbui. Nerestaurabil.

Ca inventar s-a descoperit în interiorul ei: o străchioară mică din pastă fină, de culoare gri, un buton din bronz, cu un cordon din fier, un vârf de săgeată din fier cu două muchii.

Mormântul nr. 2 (**m 2**) face parte din aceeași categorie ca primul, descris mai sus. Urna este un vas tip clopot, de culoare neagră, cu pereții lustruiți, ornamentat cu 4 apucături trapezoidale și 4 butoni așezați în apropiere de gura vasului. A fost scos *in situ*. Ca ofrandă: un vas mic din pastă poroasă gri, ornamentat cu bandă aplicată cu alveole făcute prin presiune digitală. În interior, o farfurioară cu firnis negru (*bol*) cu buza rotunjită în interior, fundul inelat, trecut prin foc. Dimensiuni: în. 2,7 cm, gura 7,5 cm, fundul 5,5 cm; inelul unui fund de la un bol cu firnis negru; 2 fibule din bronz, un fragment de brâu cu cap de arpe, un inel de tâmplă, o săgeată identică celor descrise mai sus – grupa a III-a; o lamă de cuțit; 6 mărgele mici de culoare galben; o mărgea mare din sticlă colorată; o mărgea din lut sau sticlă mată și o mărgea din sticlă cu ochi albaștri pe fond galben.

Mormântul nr. 3 (**m 3**) se înscrie în tipul de morminte cu oasele calcinate depuse într-o casetă de piatră și fragmente de amfore. Printre aceste fragmente s-a găsit buza unei amfore de Thasos.

Mormântul nr. 4 (**m 4**) este un mormânt dublu. Amândouă urnele erau acoperite cu capace și au formatul tip clopot, de dimensiuni mari, cu pereții bombaiți și ornamentați cu apucături mici, rotunjite. Miezul negru, pasta poroasă, cu pereții lustruiți. Lângă fiecare urnă s-a descoperit câte un vas mic: unul din pastă grosolană, amestecat cu mult nisip, pietricele și cioburi pisate, cu apucături și, probabil, gura prevăzută cu cioc trilobat. Se grupează în rândul ceramicii rudimentare care imită vasele grecești. Al doilea este lucrat la roată, pastă fină de culoare gri.

Mormântul nr. 5 (**m 5**) este alcătuit din trei urne, acoperite cu capace din 2 placi de gresie galben-nisipoasă și introduse într-un singur pachet de bolovani de piatră. Toate urnele sunt vase autohtone de același tip; sunt vase mari, cu pereții bombaiți (v. Peuce II, p. 118, fig. 31/d) cu apucături trapezoidale sau rotunjite, pastă poroasă amestecată cu pietricele și cioburi pisate, cu pereții lustruiți, având culoarea neagră-cenușie care alternează cu nuanțe roz-gălbui.

În una din urne s-a găsit o singură mărgea din sticlă de culoare maronie.

În a doua urnă s-au descoperit mai multe obiecte: o oglindă din bronz, cu placa foarte distrusă, un fragment de fibulă din bronz de tip tracic; o brățară din bronz foarte groasă și ornamentată cu 4 grupe perlate din câte 4 sfere și un bol atic (v. Peuce II, p. 118, fig. 31/ e, f, g, g', h, h' și h'') cu firnis negru, buza îngroșată și întoarsă în exterior, cu ornament imprimat în interior. Pe partea exterioară a vasului, la joncțiunea cu piciorul, pe talpa piciorului și în interiorul lui, ornament din benzi circulare.

Datarea tumulului pe baza celor mai concludente materiale descoperite în m 5 și în special a bolului atic, se poate stabili în limitele celui de-al treilea sfert al sec. al IV-lea a.Chr.⁵³.

Movila nr. 7

A fost cel mai mult depozitat de construcțiile alcătuite din piatră și deformat de unul din drumurile pârâului.

În mijlocul ei s-a descoperit caseta mormântului principal, construit din plăci mari de gresie și bolovani (fig. 5/1). În interior nu s-a descoperit nici un fel de obiect și nici oase. Mormântul este un cenotaf.

În afara ringului de pietre s-au mai descoperit în această movilă alte două morminte secundare.

Mormântul nr. 1 (**m 1**) s-a descoperit cu urna introdusă în casetă de piatră și cu capac. Este un vas de dimensiuni mari cu pereții bombai, de tipul clopot. Culoarea pereților este cenușie, cu nuanțe roz-gălbui, ornamentate cu apucături drepte. Nerestaurabil. Fără alt inventar.

Mormântul nr. 2 (**m 2**) a fost pus direct în groapă, pe o placă de gresie, fără capac. Urna este un vas de tip bitronconic, de culoare neagră, cu pereții arcuiți, buza în lăță și ușor evazată. Sub linia de maximă bombare este prevăzut cu 4 apucături: două de forma patrulateră, cu colurile rotunjite și două în formă de potcoavă. Fără inventar.

Datarea exactă a tumulului este precară. Prin comparație se poate aprecia o încadrare în limitele largi ale sec. IV a.Chr.

Pe lângă observațiile stratigrafice descrise la primii tumuli din fiecare zonă, se mai adaugă încă o observație legată de raporturile stratigrafice dintre morminte.

La majoritatea tumulilor (M 2 – A, M 3 – A, M 4 – A, M 1 – B, M 2 – B și M 4 – B) s-au descoperit morminte îngropate sub ring, fără ca acesta să fi fost deranjat ulterior, și care, în marea lor majoritate, sunt asemănătoare sau aproape tot atât de bogate ca și mormintele principale. Legătura stratigrafică confirmă contemporaneitatea și deci o legătură între aceste morminte secundare și cel principal. Analiza comparativă a inventarului nu ne permite să facem o clasificare a mormintelor de luptători și de femei. Rămâne sub observație și în discuție dacă, odată cu depunerea în tumul a mormântului principal, se mai depunea și un altul, cel de sub ring, prin sacrificarea unui din membrii familiei.

*

* *

În timpul lucrărilor de execuție a anului de protecție au mai fost recuperate o serie de obiecte de către pârâul Martin Tănăsescu și de brigadierul silvic Dumitrescu Gh., cât și în perioada cercetărilor făcute de noi, au fost salvate din pereții anului și din pârâul excavat o serie de materiale asemănătoare cu cele descrise mai sus. Dintre acestea menționăm vasul care a folosit ca urnă a unui mormânt descoperit în pachet de pietre din necropola plană (v. Peuce II, p.75, fig.7 /d).

⁵³ P. Alexandrescu, *Necropola tumulară*, Histria II, p. 182, XXXIII 4, pl. 91, datează spre sfârșitul celui de al treilea sfert al sec. IV a.Chr.; v. : David M. Robison, op. c., pl. 218/717.

Tipologia inventarului

De aici suntem la început, bogăția și varietatea materialului arheologic descoperit ne dau posibilitatea să facem o clasificare atât în ceea ce privește varietatea, cât și proveniența lui.

În necropola de la Enisala procentul cel mai ridicat îl are ceramica, apoi obiectele din metal care se pot clasifica după număr în: obiecte de podoabă, arme și unelte. Originea lor în cea mai mare parte este atribuit elementului local, înregistrându-se un procent destul de însemnat al obiectelor venite pe calea schimbului de mărfuri.

A) *Ceramica autohtonă* ocupă primul loc în cadrul acestor descoperiri. După tehnica de confecționare o putem împărți în trei categorii:

a) Ceramica rudimentară, lucrată cu mâna dintr-o pastă grosolană, poroasă, amestecată cu nisip, pietricele și cioburi pisate, folosite ca degresant, ars neomogen, incomplet, la temperaturi joase, având ca rezultat formarea unei game de nuanțe ce variază de la cărmiziu-roșcat la negru-cenușiu (fig. 7). În general, această ceramică este lucrată neglijent, dar se întâlnesc și forme executate mai îngrijit, cu pereții bine netezi.

b) Ceramică fină este dominantă în cadrul descoperirilor noastre. Ea este realizată dintr-o pastă mai aleasă, de aici continuă să fie amestecată cu pietricele și cioburi pisate, însă în proporții mai mici, fiind când-o mai puțin poroasă (fig. 8).

Vasele lucrate în această tehnică sunt foarte bine netezite și acoperite cu un slip lustruit. Arderea lor este tot reductare, dându-le un colorit variat cu diferite nuanțe ce alternează de la negru, sau cenușiu-glbui, la cărmiziu și brun-roșcat. Se întâlnesc cazuri cu ardere oxidantă, cu o culoare roșie sau roșie-cărmezie, nu numai pe toată suprafața vasului ci și în toată grosimea pereților. Această ceramică este reprezentată în general prin tipul de vase bitronconice și clopot.

c) Ceramica gri, din pastă fină, bine aleasă, lucrată la roată. La marea majoritate a vaselor din această categorie se observă un strat subțire de lustru, realizat prin efectuarea unei bătăi de argilă diluată înainte de ardere (fig. 9 și 10).

Forma ceramicii autohtone este foarte variată, fiind prezente aproape toate tipurile cunoscute în prima fază din evoluția acestei ceramicii⁵⁴.

În descoperirile noastre menționăm următoarele forme:

1) *Vasul bitronconic* de tradiție hallstattiană. Ca tehnică, toate vasele de formă bitronconică se înscriu în grupa ceramicii fine și se pot menționa două tipuri:

Tipul I

A fost întâlnit mai ales la mormintele principale din tumuli (fig. 8/3-7) și în necropola plană (fig. 8/2). De aici apare sub o formă ovoidală, se mai menține totuși linia profilului bitronconic, cu o ușoară profilare a gâtului, care spre gură se evazează ușor în afară. Buza este tăiată în exterior sau în ambele părți. Ca ornament s-au folosit proeminențele patrulate așezate pe linia de maximă bombare sau imediat sub aceasta, alternând cu 4 butoni situate în apropiere de gura vasului.

La cel de-al treilea vas, numărul 36 din necropola plană, s-a realizat, în plus, pe partea superioară a corpului, o ornamentație în relief în forma unor virgule dispuse oblic (fig. 8/6) și alte două proeminențe în formă de potcoavă (fig. 8/3 și 5). În acest grup poate fi inclus și urna numărul 2 din M6-A (fig. 8/1). Putem adăuga că aceste vase constituie o nouă variantă a tipului stabilit și mai greu a fi

⁵⁴ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 65 – 99. Gruparea întregului material ceramic autohton din cadrul descoperirii noastre, după formele și tipurile am făcut-o în ordinea clasificării ei; I. H. Crișan în *Op. cit.*, și după materialul descris de M. Coja în lucrarea citată mai sus: *La céramique autochtone d'Histria*

încadrate în forma vaselor clopot cu buza profilată și răsfrânt spre exterior⁵⁵, datorită prezenței în profil a liniei bitronconice⁵⁶.

Tipul II

Se face prezent prin vasul urnal mormântului nr. 34 din necropola plan (fig. 8/2). Corpul este bombat, păstrând urmele bitronconicității. Gâtul scurt și gura larg evazată. Ca formă el se apropie ca identitate cu descoperirea din Țara Bârsei⁵⁷. Ornamentarea se rezumă la 4 proeminențe, patrulatere, orizontale, așezate pe linia de maximă bombare. Datarea lui este asigurată de prezența bolsalului atic în al treilea sfert al sec. IV a.Chr.⁵⁸.

2) *Vasele în formă de clopot* sunt cele mai numeroase. Ca tehnică, ele apar în categoriei de ceramică fină. Culoarea este variată, cu nuanțe puține în contraste față de tipul bitronconic, mai deschise, mergând mai mult spre o ardere oxidantă, care la unele vase se face simțită în totalitate. Ornamentarea este realizată prin proeminențe (apucături) patrulatere alungite (fig. 8/4), dreptunghiulare, trapezoidale cu colurile rotunjite (fig. 8/8), sau semidiscoidale simple (fig. 8/9) sau triflate, dispuse orizontal pe linia de maximă bombare (fig. 8) ori și pe aceasta și sub ea. În cele mai multe cazuri aceste proeminențe de pe linia de bombare maximă sau din apropierea acesteia sunt dispuse simetric (2 cu 2 sau 4 cu 4) cu altele de aceeași formă așezate pe jumătatea superioară a vasului (fig. 8/9), sau cu aspect de potcoavă (fig. 8/1, 3 și 5) ori de butoni (Fig. 8/9). S-au întâlnit și cazuri unde proeminențele patrulatere dispar rămânând numai butonii realizați în apropiere de gura vasului.

Vasele în formă de clopot din necropola de la Enisala au analogii cu descoperirile similare din Dobrogea, sudul Moldovei și din Bulgaria (Ravna și Braniceva)⁵⁹.

În situația prezentă, această formă este datată la jumătatea sec. IV a.Chr. prin ceramica roșie de import⁶⁰ din inventarul m 35 și mai ales de prezența ceramicii de lux grecești, cu firnis negru din urna m 5 descoperită în tumulul 6⁶¹.

3) *Vasul cu profil aproape drept sau în formă de sac.*

Este forma de tradiție hallstattiană care în cercetarea noastră se face prezent printr-un număr de exemplare destul de restrâns, aproximativ în aceeași proporție ca cele bitronconice. Majoritatea lor se înscriu din punct de vedere tehnic în categoria ceramicii rudimentare. Se întâlnesc însă și vase de tip sac, ce apar în categoriei de ceramică fină.

Tipul I

Vasele sunt făcute dintr-o pastă poroasă cu un procent destul de mare de pietricele, granule calcaroase și cioburi pisate. Au pereții groși, ornamentați cu brău în relief cu alveole realizate prin presiune digitală și întrerupte de proeminențe conice sau aplatizate (fig. 7/5 și 6).

Tot din acest grup fac parte și vasele care prezintă aceleași caracteristici tehnice (ceramică rudimentară) și cu profilul pereților aproape drept, ornamentate însă cu un brău de alveole adâncite, realizate cu spatula în pasta crudă și întrerupte de proeminențe conice, orientate oblic în sus (fig. 7/7).

Tipul II

În acest tip se grupează vasele care au aceleași caracteristici în ceea ce privește forma, dar care diferă de primul tip din punct de vedere al tehnicii de execuție, ca și prin varietatea ornamentării. Se

⁵⁵ I. H. Crișan, op. c., p. 70

⁵⁶ Vezi mai sus nota 54

⁵⁷ I. H. Crișan, op. c., p. 69, pl. XVII/3

⁵⁸ Vezi mai sus nota 26

⁵⁹ I. H. Crișan, op. c., fig. 21 și 22, cu bibliografia citată; vezi mai sus nota 3, 4, 5, 6, 7, 8 și 9.

⁶⁰ M. Coja – vezi mai sus nota 46.

⁶¹ Vezi mai sus determinarea menționată la nota 53

întâlnesc vase ornamentate cu brâu în relief cu alveole (fig. 7/1) și vase ornamentate cu proeminențe în formă de potcoavă și butoni realizați în formă foarte aproape de buza vasului (fig. 7/2). Amândouă urnele fac parte din grupa ceramicii fine.

Datarea acestor tipuri de vase se poate face prin analogii cu necropolele similare descoperite la Murighiol, Cernavodă, Satu Nou, Zimnicea, în zona de la Alexandria și din sudul Moldovei, la Poiana, la Histria, ca și în centrele din R. P. Bulgaria menționate mai sus. În cadrul cercetărilor noastre, un singur vas se poate determina cu aproximație către jumătatea sec. IV a.Chr., datorită prezenței în componența aceluiași inventar (al m. 8 din tumulul 2) a unei strășchioare de proveniență grecească⁶². Lipsa unor elemente anterioare sec. IV a.Chr. în datarea acestui grup, ne determină să apreciem cu certitudine o încadrare în limitele sec. IV a.Chr., mai ales pentru vasele asemănătoare descoperirilor de la Zimnicea și cu rezerve pentru sfârșitul sec. al V-lea a.Chr., a celorlalte materiale care au analogii cu cele de la Cernavodă și Satu Nou.

4) Oale cu aspect globular. Acestea diferă în primul rând prin dimensiunile lor mult mai mici față de tipurile descrise mai sus, prin forma corpului care este aproape sferică (fig. 7/2) sau puțin alungită și mai ales prin forma buzei, care este mai mult sau puțin înclinată, ușor înfrântă în afară sau verticală.

Ornamentarea⁶³ este cea tradițională, întâlnită la vasele bitronconice sau clopot, prin proeminențe patrulate și în formă de potcoavă cu capetele larg deschise, apropiindu-se de forma unui arc, așezate pe linia de maximă bombare sau asemănătoare celor de tip sac, cu brâu în relief, alveolat prin presiune digitală și întrerupt de proeminențe patrulate așezate orizontal și vertical ori numai cu brâu de alveole adâncite în pereții vasului, sub linia de demarcație a gâtului, întrerupt de asemenea de proeminențe conice sau patrulate, orientate oblic în sus.

Din punct de vedere al tehnicii de execuție, vasele de formă globulară sunt confecționate atât din ceramică rudimentară cât și din cea fină.

Datarea vaselor din această grupă se poate face cu certitudine prin analogii cu descoperirile de la Histria încadrându-se în limitele sec. IV a.Chr.⁶⁴

5) Strachina

Acest tip de vas s-a folosit foarte puțin în mormintele necropolei. Ea având o utilizare pentru capac la urne, unde s-a folosit cu precizie castronul din pastă fină, gri, lucrat la roată. Puținele fragmente lucrate cu mâna, care s-au descoperit, și singurul vas care s-a putut restaura (fig. 10/4) ne permit să facem o tipologie a acestei forme de vas. Descoperirea noastră este mai degrabă un castron, din grupa ceramicii fine, formă tronconică, ornamentat cu 3 proeminențe în formă de potcoavă ce alternează cu doi butoni. Se datează în aceeași perioadă ca și vasul de tip clopot pe care l-a descoperit, în limitele sec. IV a.Chr.

6) Ceașca cu toartă

Deși în număr mic, este și ea prezentă în cadrul descoperirilor noastre. Nu ținem decât să menționez că cele descoperite (fig. 11/10) au avut toarte supraînlătate sau de altă formă, se poate constata doar prezența lor cu capetele prinse de buza și de peretele ușor curbat al vasului. Ele sunt făcute din ceramică specifică grupei rudimentare.

7) Imitațiile după oenochoele grecești sau cele cu cioc

Aceste vase au multerimi diferite, realizate din ceramică rudimentară și destul de grosolane. Forma lor este simplă, cu pereții ușor arcuiți, ornamentate cu o proeminență patrulată, mult alungită, cu aspect utilitar de apucătoare, iar spre gură au fost realizați doi butoni. În partea opusă apucătoarei gura se termină cu un cioc trilobat. Este mai degrabă o modificare a cettăidacice după oenochoele grecești cu

⁶² M. Coja, vezi nota 46. Pentru vasele similare celor de la Zimnicea, v: I. H. Crișan, *op. c.*, p. 74 – 75, fig. 23/2 și 25/1.

⁶³ I. H. Crișan, *op. c.*, p. 77, paragraful 4 "Oale cu aspect globular" - face afirmația că la acest tip de vase ornamentația lipsește cu desvârșire. Exemplele cunoscute sunt neornamentate. Exemplele descoperite în necropola de la Enisala se încadrează în acest tip de vase și sunt ornamentate. A se verifica asemănarea de formă dintre cele de la Poiana, publicate de I. H. Crișan în *Op. c.*, p. 77, fig. 27/1 cu cele din prezenta lucrare (Fig. 20/a și 22/a, b) și cu fig. 2 din lucrarea: M. Coja, *L. c.* – fig. 2/9, 10 și 13, unde figurile sunt, de asemenea, asemănătoare ca formă și ornamentate.

⁶⁴ M. Coja – *l.c.*, fig. 2

scop practic. Datarea se poate aprecia cu oarecare certitudine, prin raportul dintre aceste vase și celelalte descoperiri din cadrul aceluiași tumul (M 4), adică spre jumătatea sec. IV a.Chr. Dintre vasele mici, lucrate cu mâna, din ceramică rudimentară, este întâlnit și cupa cu picior (fig. 10/1).

Ceramica fin lucrată la roată

Se încadrează cronologic în ansamblul descoperirilor noastre, ca și a celor similare de la Murighiol, Satu Nou, Cernavodă, etc., amintite în mai multe rânduri din prezenta lucrare. Este inutil a da naștere la un comentariu asupra provenienței ei. Comunitatea de la Enisala se afla destul de aproape de Histria, iar Argamum la numai câțiva kilometri. Spre deosebire de ceramica lucrată cu mâna, confecționată în cadrul familiei, ceramica lucrată la roată presupunea neapărat prezența unui meșteșugar care, în această zonă de influență grecească, putea fi oriunde.

Posibilitatea însușirii acestui meșteșug de autohtoni într-un timp foarte scurt este un lucru verosimil.

Această ceramică este cunoscută într-o varietate de forme pe care o putem grupa în următoarele tipuri:

1) *Vasul de tip crater*

Este prezent în mrimi diferite (fig. 9/1-4) și cu oarecare diferențieri în ceea ce privește poziția toartelor, forma buzei care poate fi dreaptă sau rotunjită spre exterior.

2) *Castronul*

Are în general aceeași formă, cu pereții oblici, puțin arcuiți, fundul înelat, buza lată, ornamentată cu cercuri orizontale canelate și arcuită spre interior și prevăzută cu două toarte dispuse orizontal cu aceeași lățime ca și buza, sau puțin orientate în sus (fig. 10/2-3). Se întâlnesc și castroane de dimensiuni mai mici - străchioare fără toarte (fig. 10/7-9) cu buza rotunjită spre interior sau cu buza lată, larg evazată spre exterior (fig. 10/4-6).

3) *Cana*

Forma lor este de asemenea destul de variată. Sunt câțiva asemănătoare, ca formă, vasului crater (fig. 10/13) și câțiva cu toartă supraînălțată (fig. 10/10 - 12).

S-au descoperit două câșni din pastă fină, de culoare roz-gălbui: una avea o formă cilindrică și a doua era cu toartă și două urechii pe umerii vasului).

Ceramica de import

Este prezent prin diferite vase ca: amfore, oale de tip crater din pastă roșie, fină (fig. 11/1-7) castroane de aceeași factură, lustruite cu angob roșie, cu două toarte, străchioare din ceramică roșie cu angob roșie sau fără și obiecte din ceramică de lux, cu firnis negru, cu figuri roșii sau model imprimat, toate descrise și determinate mai sus⁶⁵ (fig. 12).

Obiecte din lut ars

Fusaiolele sunt singurele obiecte din lut, de utilitate practică, care s-au descoperit în afară de vase. Ele sunt de mrimi diferite, de la 2,4 la 3,6 cm, în formă bitronconică sau a unui trunchi de con (fig. 13/3).

Figurine

În cadrul necropolei s-au descoperit două figurine din ceramică fină, bine aleasă, una arsă oxidant de culoare roz-gălbui, care redă într-o formă stilizată figura unui bou și a doua, din pastă fină, de culoare gri, care reprezintă zeița Cybele – tronând (fig. 13/8).

Obiecte de metal

În mormintele din necropola plană sau tumulară s-au descoperit diferite obiecte din fier sau din bronz. Acestea pot fi împărțite în mai multe categorii:

1) *Arme*. Din această categorie se pot menționa următoarele:

⁶⁵ V : notele 44, 46, 48, 49, 50, 51.

a) Săbiile scurte din fier descoperite sub urna mormântului 36 din necropola plană, ca și în caseta nr. 2 din tumulul M 3/ b. Datorită slabei conservări, ele n-au putut fi salvate. Lungimea lor de peste 50 cm ne este atestată de faptul că ele au trebuit să fie încovoiate ca să poată fi introduse în pachetul sau în caseta de pietre (Fig. 13 / 9, 11-12).

Singura sabie care ne-a parvenit a fost salvată de p. durarul Martin T. nase în condiții pe care nu le cunoaștem cu exactitate (fig. 13/15). Lungimea ei este de 32,5 cm. și lățimea maximă de 2,5 cm.

b) Cu itele de luptă, foarte diferite în primul rând prin dimensiuni și apoi prin forma siluetei.

Se întâlnesc cu itele în formele următoare:

- asemănătoare celor de tip sica (fig. 13/5-6), dar cu dimensiuni mici – L= 19 cm; l= 2,6 cm.;
 - curbe – cu muchia concavă și tălăul convex (fig. 13/12 și 15);
 - drepte.
- c) Vârfuri de săgeți din bronz, toate de tip scitic (fig. 13/16).

2) *Piese de harnament*

S-a descoperit o singură piesă din bronz, în mantaua mobilei nr. 3-B (fig. 14/3).

3) *Podoabe de bronz*

a) Fibule. Tipul întâlnit este cel caracteristic local, tracic (fig. 14 /2).

b) Brări cu capetele unite sau desfăcute, cu secțiunea rotundă sau plată și torsionată (din această ultimă formă s-au descoperit câteva fragmente).

Se întâlnesc brări cu terminările plate peste care s-au schiat, în linii simple, capete de arpe (fig. 14/5).

c) Verigile. Ele sunt confecționate din sârmă subțire, cu capetele sudate sau petrecute.

d) Inele din bronz în forma unor verigi simple sau cu o porțiune plată în care s-au încrustat figurine antropomorfe (zeiți) (fig. 14 /1).

e) Butoni din bronz. S-a găsit un singur exemplar în mantaua mobilei 1-B.

f) Oglinzi din bronz: s-au găsit două bucăți. Una fără mâner și alta foarte distrusă de foc în timpul incinerării (fig. 14 /4).

g) Ace. S-a descoperit un singur exemplar întreg, din bronz, în m. 8 din tumulul 1-B (fig. 13 /4).

h) Clopoței din bronz. S-au găsit 3 exemplare (fig. 13/7).

4) *Alte obiecte de podoabă*

a) Măgelele de sticlă sunt de mai multe feluri: simple din sticlă galbenă sau verzuie, cu ochi albaștri pe fond albastru, cu ochi albaștri pe fond galben, din sticlă verzuie perlata și măgele din sticlă cu dungi turnate.

b) Măgele de lut.

c) Măgele de bronz.

d) Măgele realizate prin perforarea cochiliilor de ghiocuri (*cypraea moneta*) (fig. 14 /6).

Atât armele cât și podoabele menționate mai sus, indiferent că sunt de factură locală sau de import, provenite pe calea schimbului, nu pot reprezenta un indiciu cronologic. Căci ceramica autohtonă are o durată circulatorie destul de lungă și în perioada la care ne referim toate aceste categorii și forme sunt în același timp în circulație.

*

* *

De aici suntem la începutul cercetărilor, descoperirile de la Enisala aduc o contribuție deosebită la cunoașterea culturii materiale și spirituale a populației geto-dace de la Gurile Dunării într-o perioadă de mari prefaceri sociale și politice pe care le-a cunoscut istoria întregii lumi a tracogeilor.

Am descris acum rezultatele acestor studii pentru a pune la îndemâna specialiștilor fondul documentar, poate cel mai bogat și mai unitar în acea perioadă, ce s-a descoperit în această zonă din perioada sec. IV a.Chr.

El constituie o singură verigă în evoluția culturii traco-getice din această zonă, încadrându-se ca timp după descoperirile de la Mahmudia⁶⁶, fiind o legătură între perioada numită protodacic⁶⁷ și cea cunoscută prin cercetările de la Murighiol⁶⁸ și Teliu⁶⁹.

De aici suntem direct în sfera de influență a lumii grecești, tendința conservatoare în păstrarea tradițiilor traco-hallstattiene referitoare la rituri mai ales la ritualul înmormântării prin folosirea tumulului acoperit cu manta de pietre, apare evident. Același aspect îl surprindem și în ceea ce privește cultura materială.

Observăm că populația acestei comunități nu este refractară la ceea ce este nou, la ceea ce este superior și frumos. Ea îl primește, dar nu renunță la tradițiile ei, la fondul său cultural, pe care îl continuă, îl dezvoltă, fuseseră însă cele venite din afară, decât numai în măsura pe care o găsește utilă. Acest lucru rezultă din varietatea formelor ceramice care evoluează după cum am văzut în clasificarea făcută și se multiplică din fondul și formele vechi traco-hallstattiene.

Legătura acestui fond cultural geto-dacic de tradiție hallstattiană cu celelalte descoperiri din Dobrogea, din sudul Moldovei, din toată zona intercarpatică și balcano-dunăreană, pe care le-am menționat, apare atât de evident încât orice comentariu este inutil. Rămâne de văzut însă, în ce măsură descoperirile viitoare vor putea ridica datarea acestei necropole pe linia și cronologia stabilită pentru necropola similară de la Cernavodă⁷⁰ care a constituit jalonul de orientare în datarea celorlalte descoperiri.

⁶⁶ Obiectele de la Mahmudia sunt vase de tip bitronconic, caracteristice fazei protodacice, provenite dintr-un cimitir de incinerare cu urne (material inedit).

⁶⁷ I. H. Crișan, *op. cit.*, capitolul referitor la faza protodacică

⁶⁸ Ex. Bujor, *L.c.*

⁶⁹ G. Simion și Gh. Cantacuzino, *l.c.*

⁷⁰ D. Berciu, *Descoperirile getice de la Cernavodă* (1954), M.C.A., IV, p. 298 și 300 datează descoperirile respective în prima jumătate a sec. V a.Chr. La pag. 306, *l.c.*, se afirmă că "...pe la jumătatea sec. V a.Chr. ne găsim în sectorul istro-pontic în fața unei culturi în care formele hallstattiene locale sunt în destul de puternice, dintre care unele (de ex. urna bitronconică) nu vor mai apărea totuși ulterior. În cazul nostru urna m. 84 (vezi fig. 16/d și nota: 26, 57 și 28) este determinată în a doua jumătate a sec. IV a.Chr. de către Bolsal-ulatic.

**Gèto-Dacies au Nord de la Dobroudja
dans la lumière des découvertes d'Enisala**

La communication présente le résultat des recherches archéologiques des années 1968, 1969 et 1970 entreprises dans le point dénommé "Valea Netului" du village Eniala, département de Tulcea, localité située au bord du lac Razelm et dans les sources historiques grâce à la présence de la cité féodale du même nom bâtie les Génois.

Dans les deux zones, A et B, ont été découverts 39 tombeaux dans la nécropole plane et 103 dans les tumulus au rite d'incinération.

Sous l'aspect, rituel on distingue quatre types de tombes:

- 1. Tombes à urne déposée directement dans la fosse;*
- 2. Tombes à urne au couvercle en plaque de grès sablonneux ou couverte de pots céramiques en forme de bol;*
- 3. Tombes à urne introduite en cassette ou ensevelie dans de grosses pierres. De ce type on remarque trois variantes :*
 - a) Urne à couvercle en pierre ou bol, déposée en cassette bâtie en plaques de grès sablonneux, associée ou non aux fragments céramiques provenant d'amphores ;*
 - b) Urne avec ou sans couvercle, déposée dans la fosse avec cassette ou paquet, formés seulement en partie des pierres ou accompagnés de fragments céramiques, ou, faute de cassette, l'urne a été mise dans un bol.*
- 4. Tombes sans urnes, les os déposés dans un paquet de grosses pierres ou dans une cassette en plaques de pierre, des fragments céramiques étant aussi ajoutés.*

Dans le cadre de la description de chaque groupe de sépultures découvertes dans la nécropole plane et de chaque tumulus, l'auteur, pour aider leur datation, expose tout l'inventaire des tombeaux principaux et des plus riches tombes secondaires.

A la fin, l'auteur fait une typologie de l'inventaire en le groupant selon la variété et provenance:

A. La céramique autochtone détient la majorité et on l'a divisé en trois selon sa technique:

- a) Céramique rudimentaire ouvragée à la main, poreuse, grossière, travaillée négligemment et cuite à basse température;*
- b) Céramique fine, réalisée à la main dans une pâte supérieure, bien lisse, à glaçure. Sa cuisson fut généralement toujours réductrice, mais parfois, la cuisson, oxydante a été aussi employée. Cette céramique est surtout représentée par le type de pots bitronconiques et en cloche.*
- c) La céramique travaillée à la roue, en pâte fine, couleur grise, qui, avant d'être brûlée, avait été passée par un bain d'argile diluée.*

Selon sa forme, la poterie travaillée à la main est représentée par les suivants groupements et types:

- 1. Pots bitronconiques de deux types: I et II*
- 2. Le pot type cloche;*
- 3. Le pot au profil presque droit ou en sac, type I et II;*
- 4. Pots au corps globulaire ;*
- 5. L'écuelle;*
- 6. La tasse à l'anse;*
- 7. Imitations des oenoches grecques.*

B. Céramique d'importation: 1. Amphores; 2. Pots de type cratère, bols et terrines en pâte fine, tous enduits d'angobe rouge; 3. Bols, bolsals, oenoches, kantharos, lekytos, tous enduits de vernis noir ou peints.

Céramique travaillée à la roue:

- 1. Le pot de type cratère.*
- 2. Le bol.*
- 3. Le broc.*

C. Objets d'argile cuite. Fusaïeules.

D. Figurines.

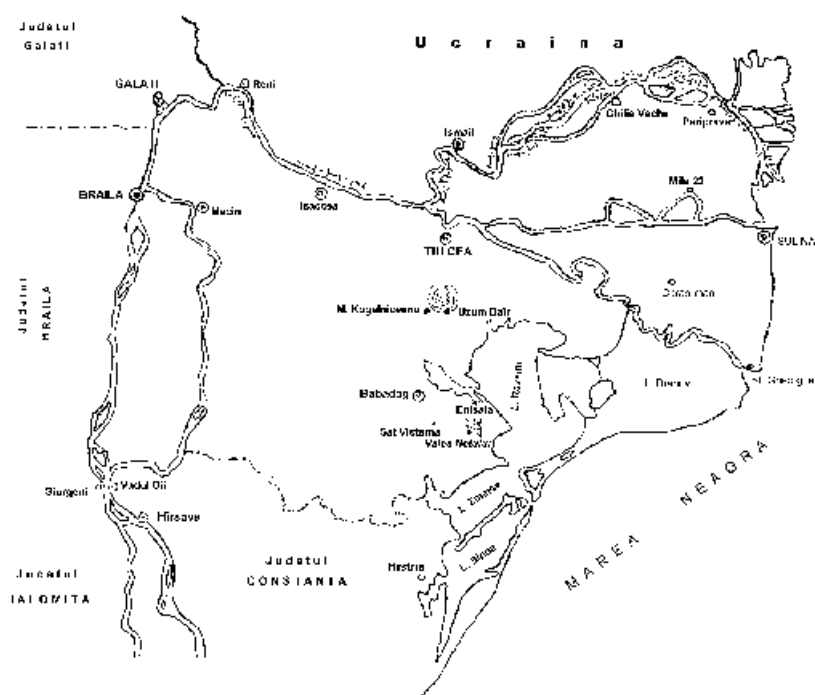
a) objets métalliques

- 1. Armes: sabres, dagues, harpons en bronze.*
- 2. Pièces d'harnachement.*
- 3. Bijoux en bronze: fibules, bracelets, anneaux pour les cheveux, bagues, boutons, miroirs en bronze, aiguilles à coudre et clochettes en bronze.*

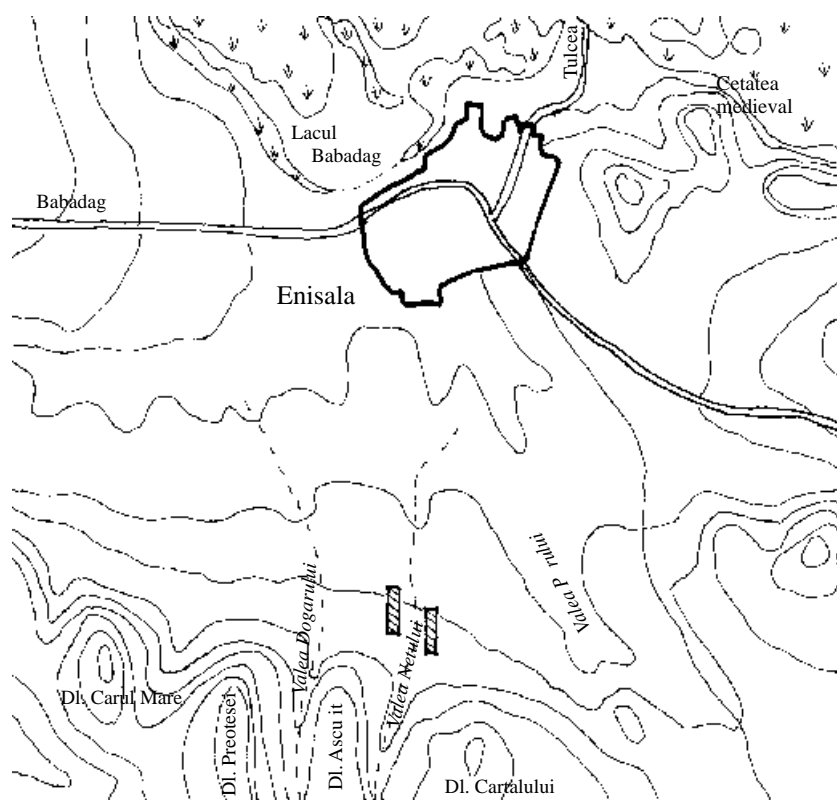
b) objets d'ornement en verre, glaise bronze, coquilles

L'auteur conclut en établissant des corélations avec d'autres découvertes similaires dans la Dobroudja, telles Murighiol, Telitza, Cernavoda, Satu Nou, Boudjak, Ostrov etc. et ensuite avec celles du reste du pays, telles Alexandrie, Zimnicea, Poiana etc, aussi bien qu'avec celles découvertes sur le territoire de la Bulgarie: Ravna et Braniceva.

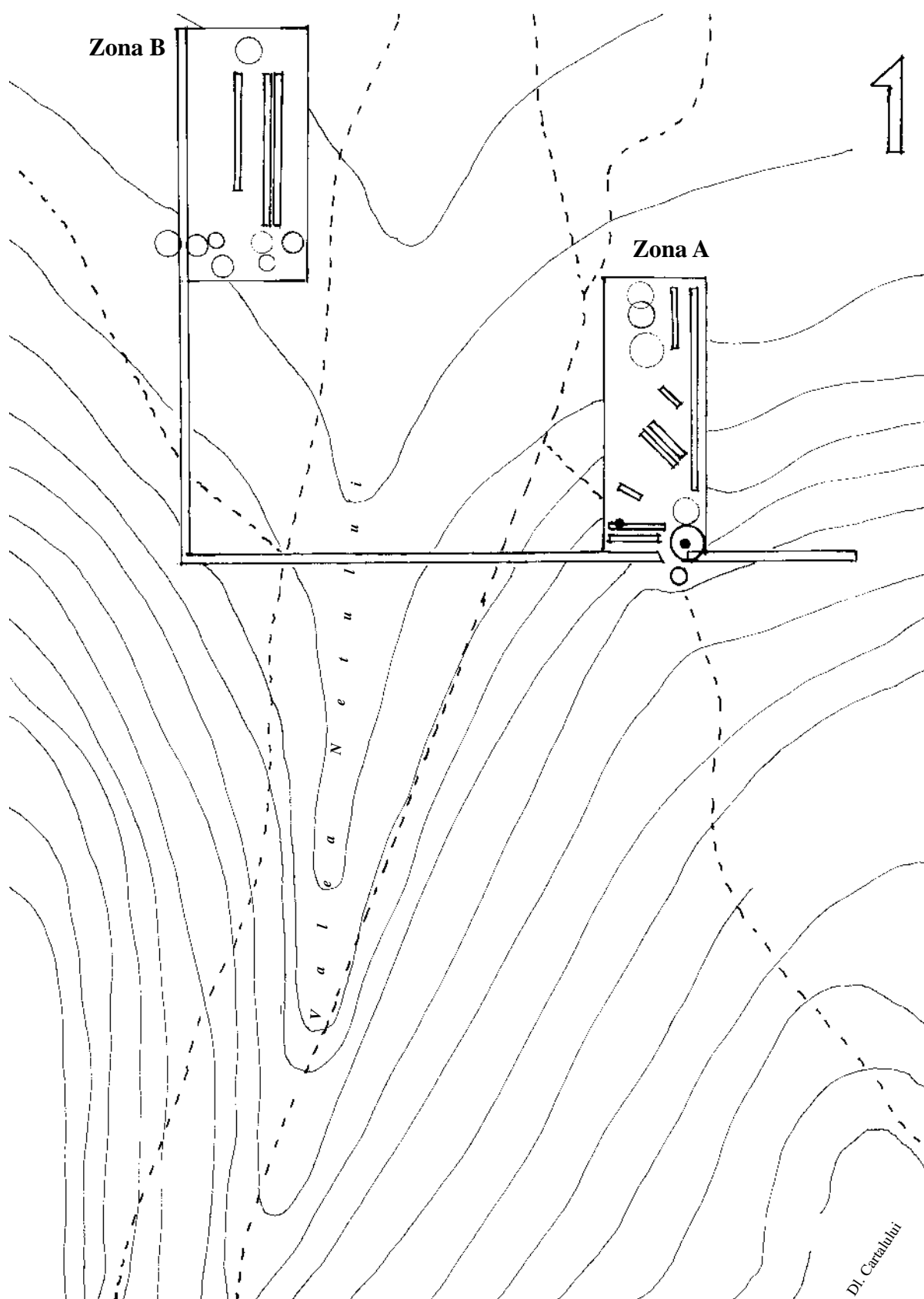
Quant à leur âge, l'auteur les place environ le IVe siècle av. J.-C., en gardant ses réserves pour la fin du Ve siècle av. J.-C.

Pl. I. a) Județul Tulcea cu localizarea satului Enisala și punctul cercetat de pe Valea Netului.

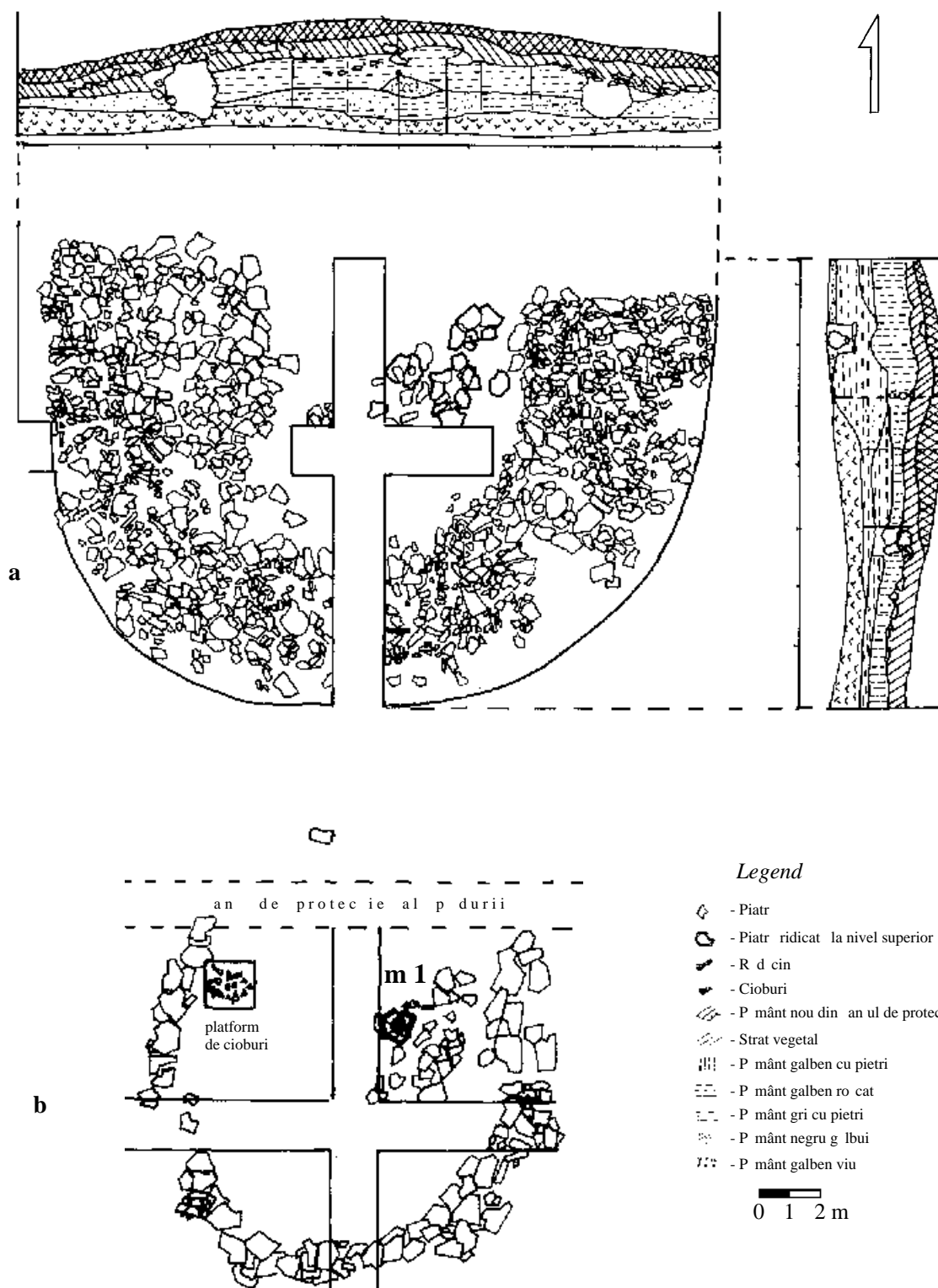
Pl. I. b) Valea Netului cu localizarea celor două zone ale necropolei.

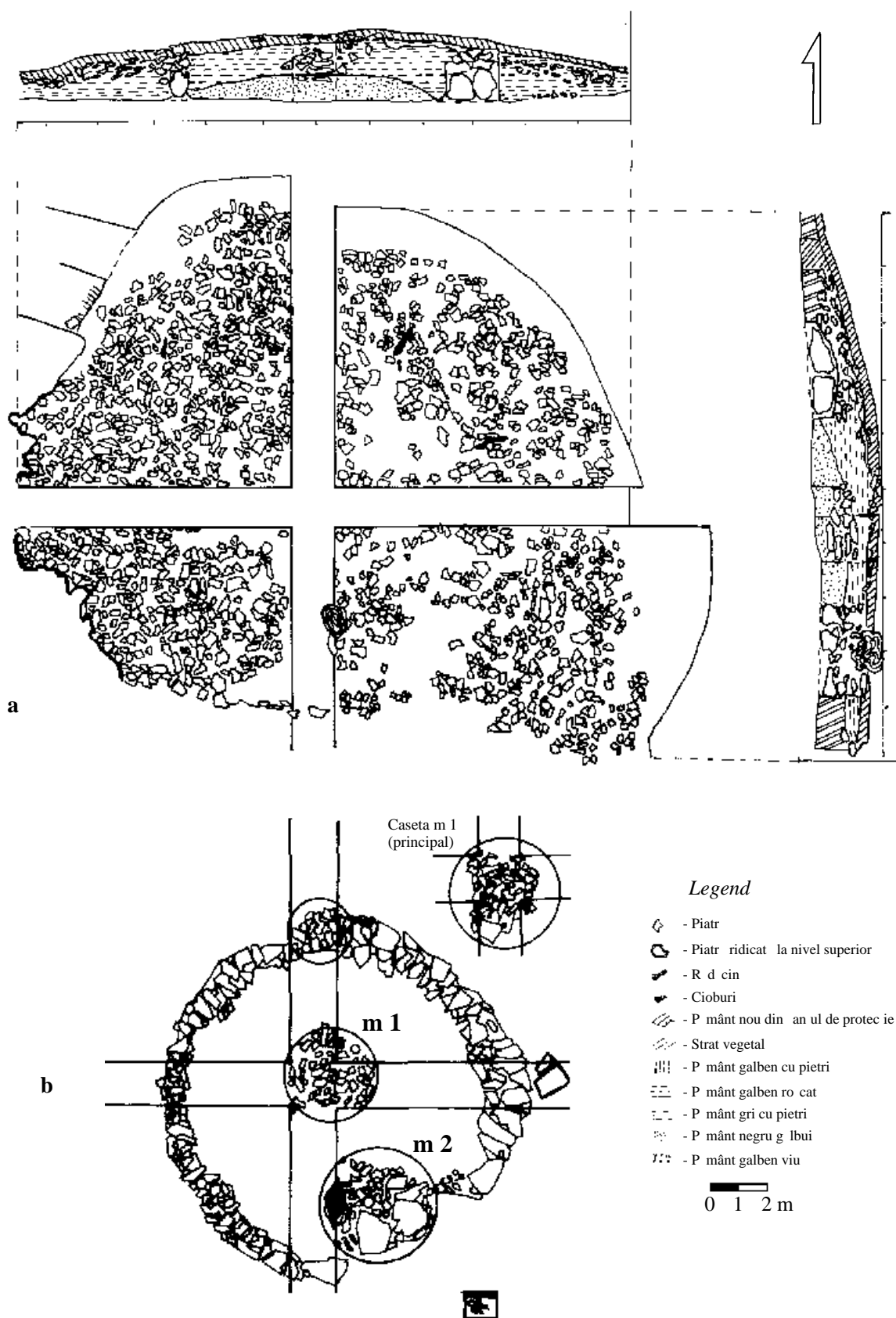
Pl. II. Planul general al s p turilor.

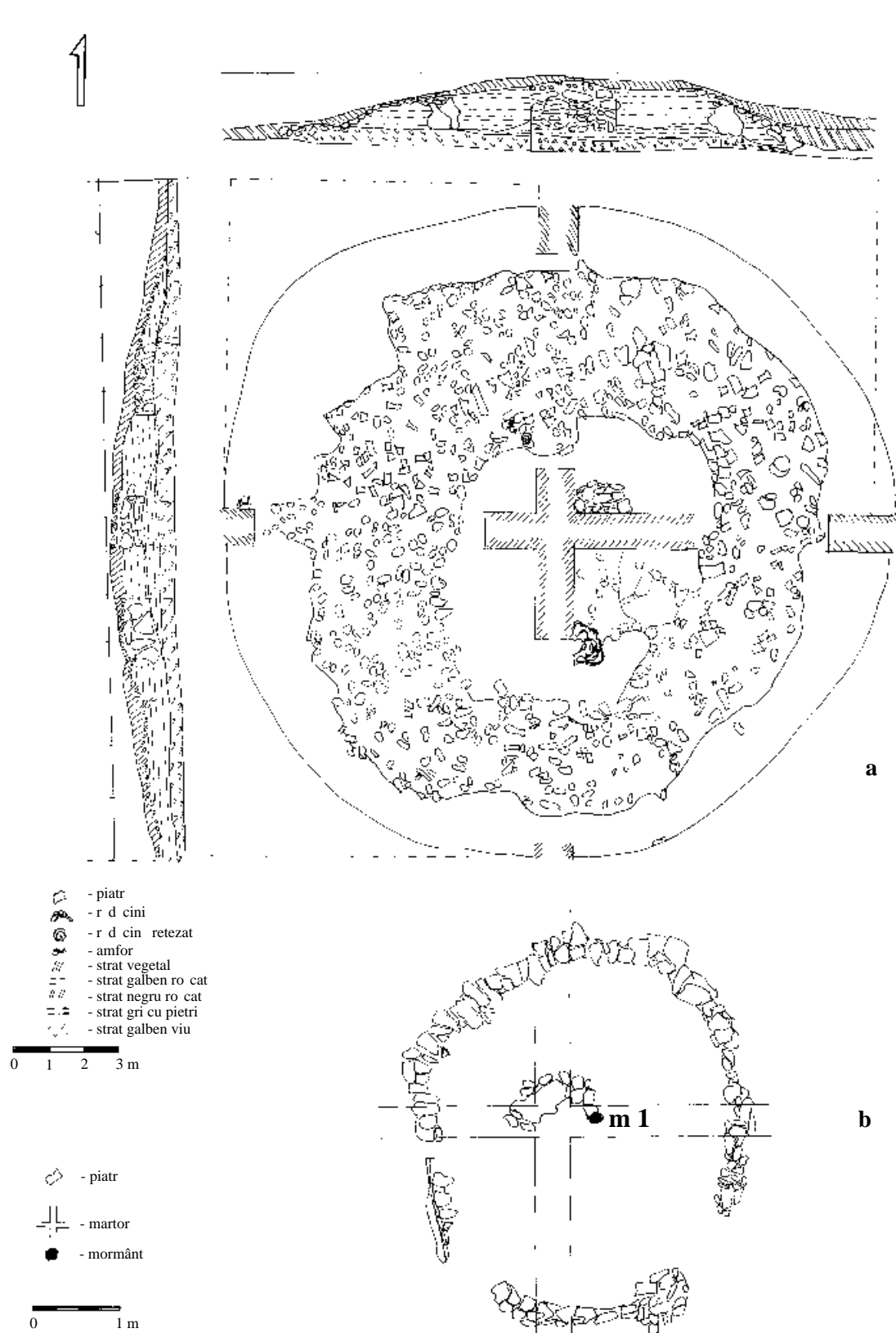
Pl. III. Planul general al tumulilor M 1-A i M 1-B dup înl turarea stratului vegetal..

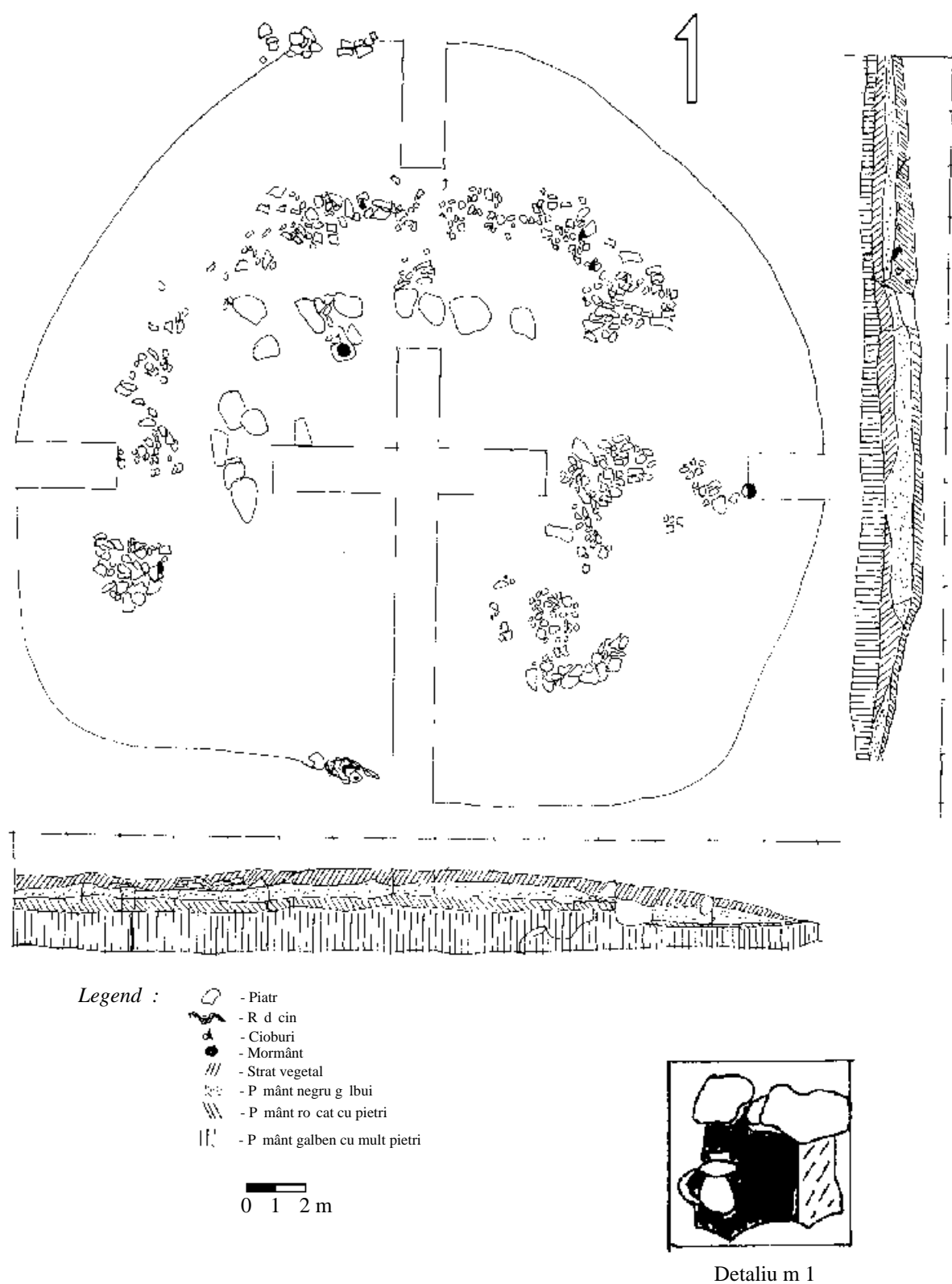
Pl. IV. a) Planul i profilul tumulului M 1-A dup înl turarea stratului vegetal;
b) Planul ringului de bolovani dup înl turarea mantalei de piatr .

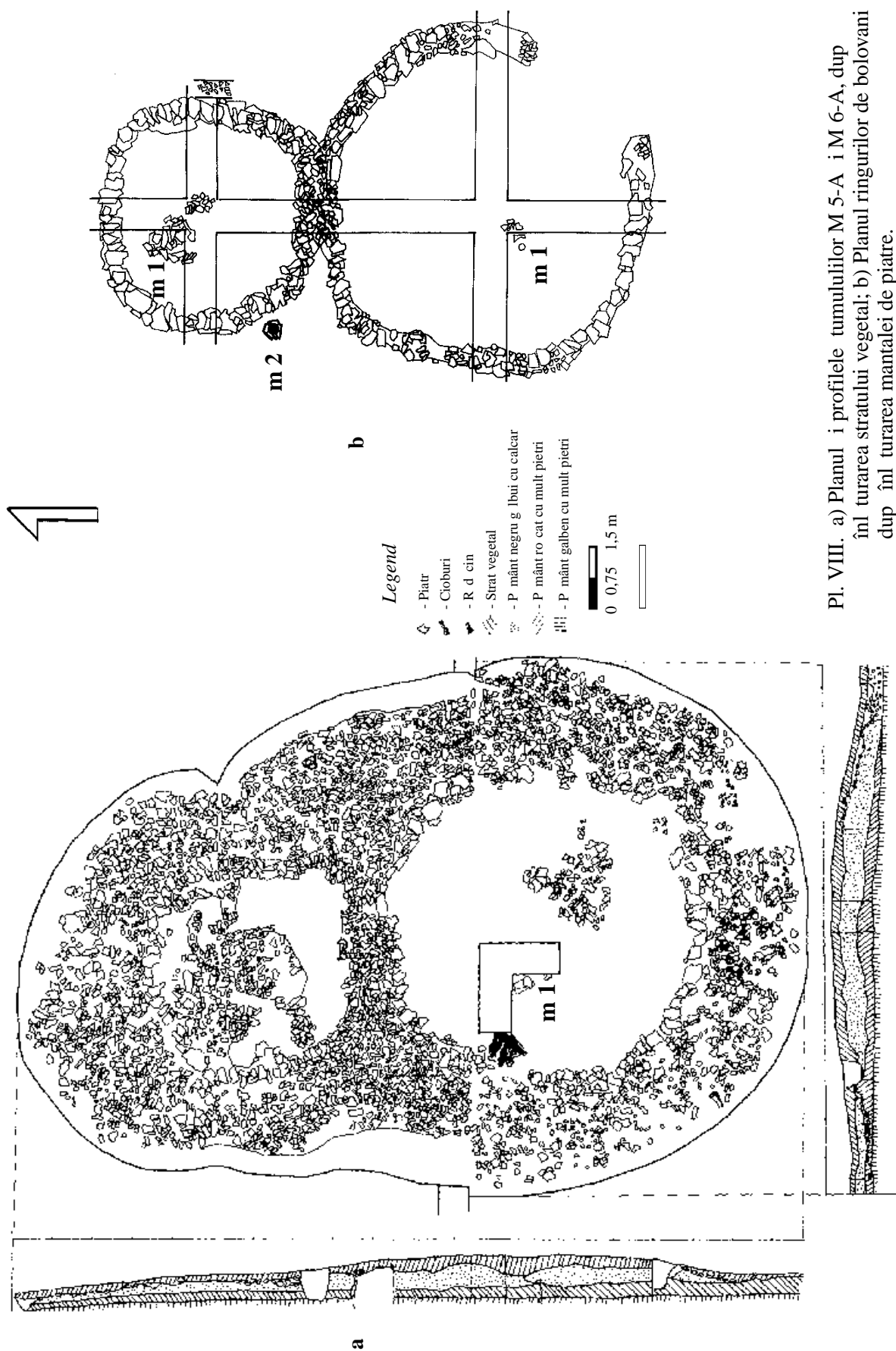
Pl. V. a) Planul i profilele tumulului M 2-A dup înl turarea stratului vegetal;
 b) Planul ringului de bolovani dup înl turarea mantalei de piatr .

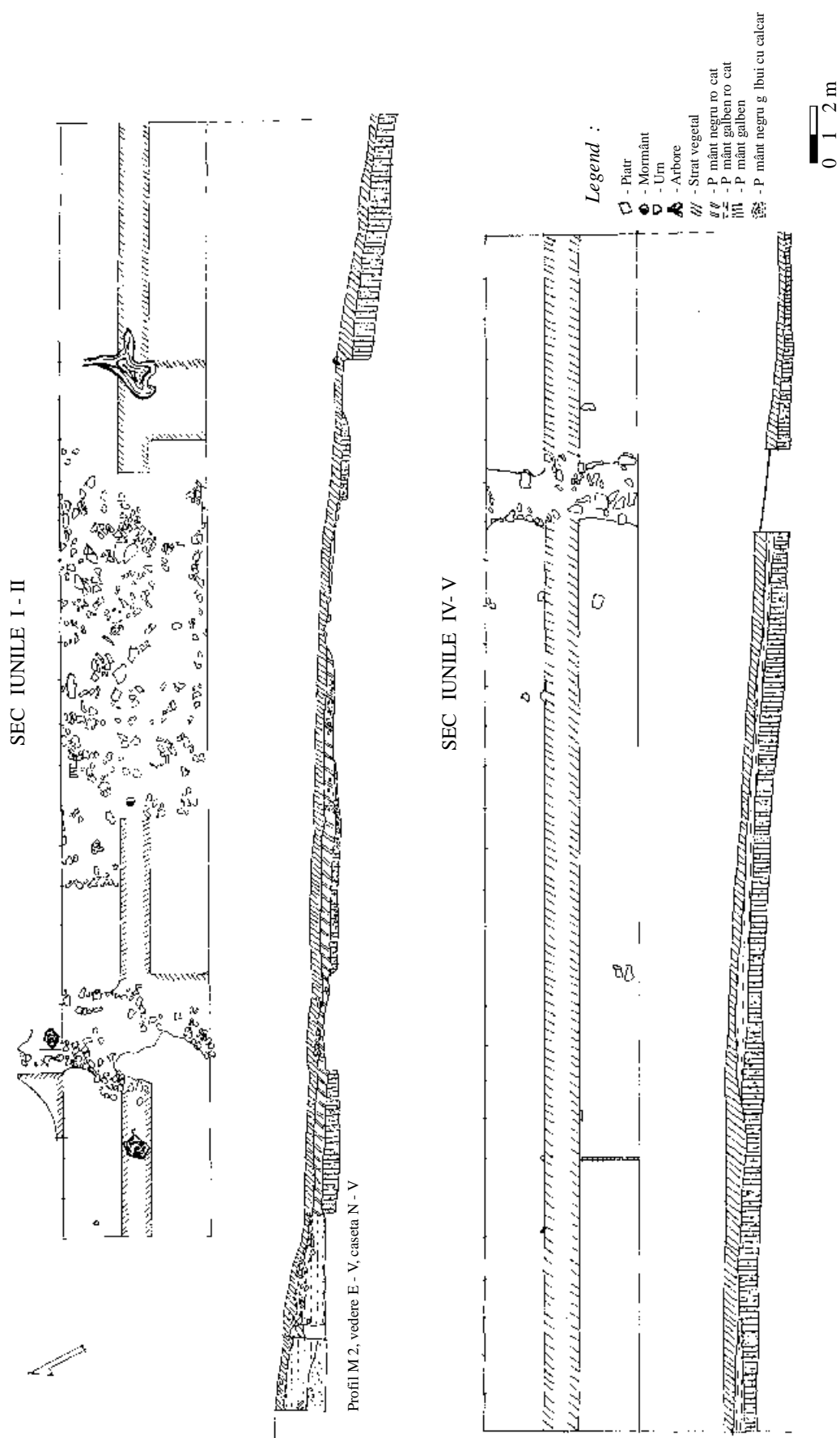

Pl. VI. a) Planul și profilele tumulului M 3-A după înălțurarea stratului vegetal;
b) Planul ringului de bolovani după înălțurarea mantalei de piatră.

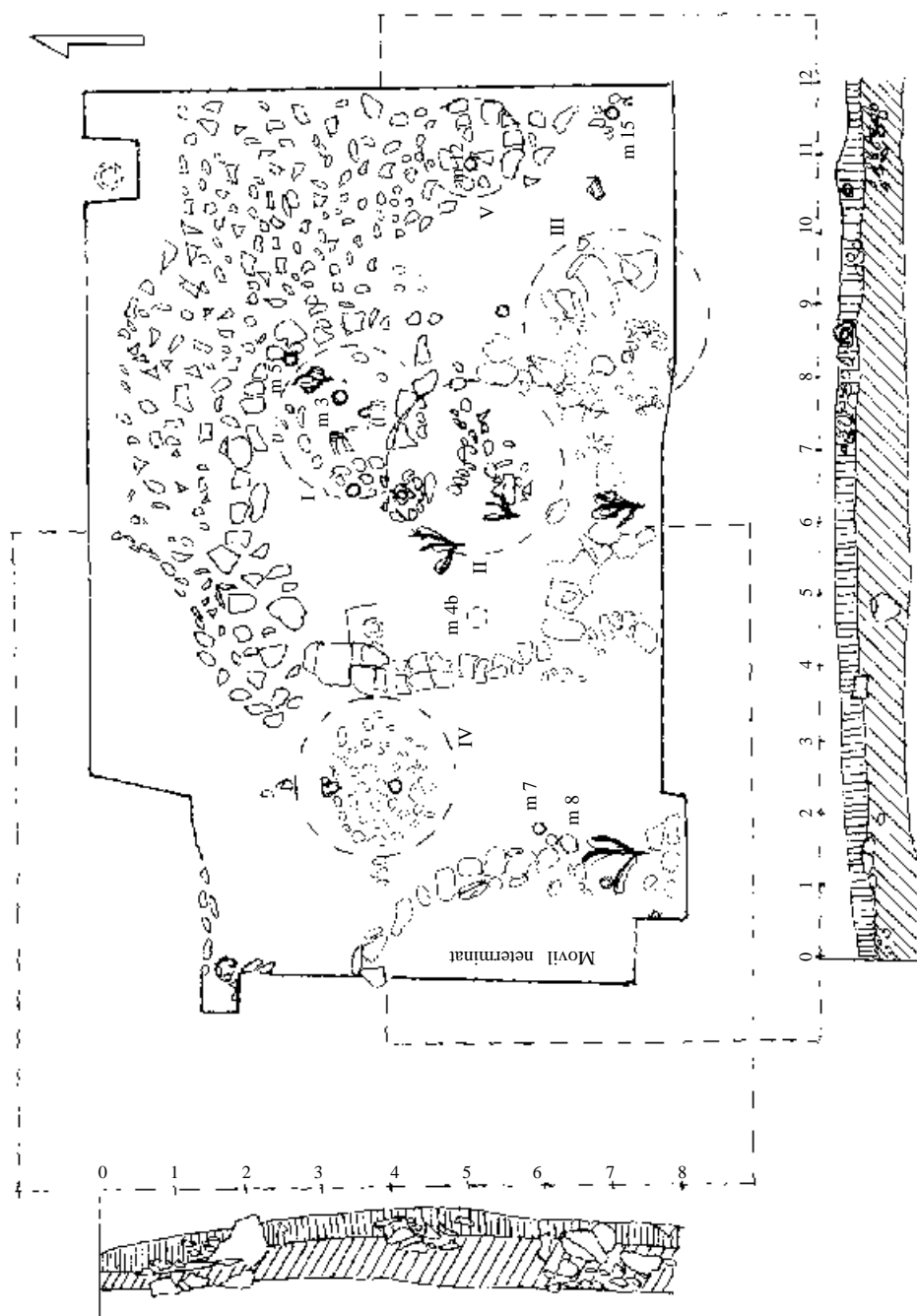

Pl. VII. Planul și profilele tumulului M 4-A.

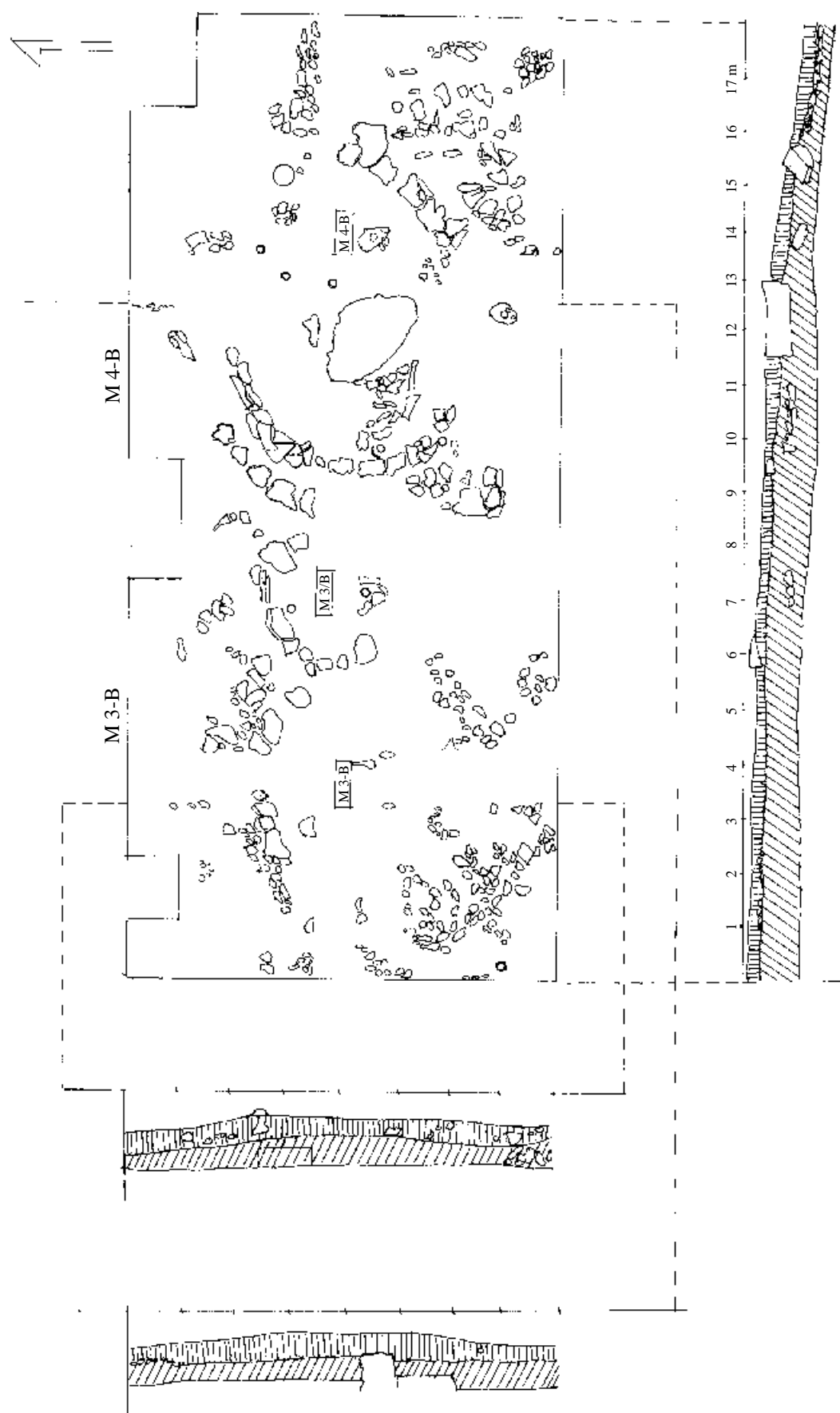

Pl. IX Planul i profilul sec iunilor: I-II; IV-V din zona de est a necropolei.

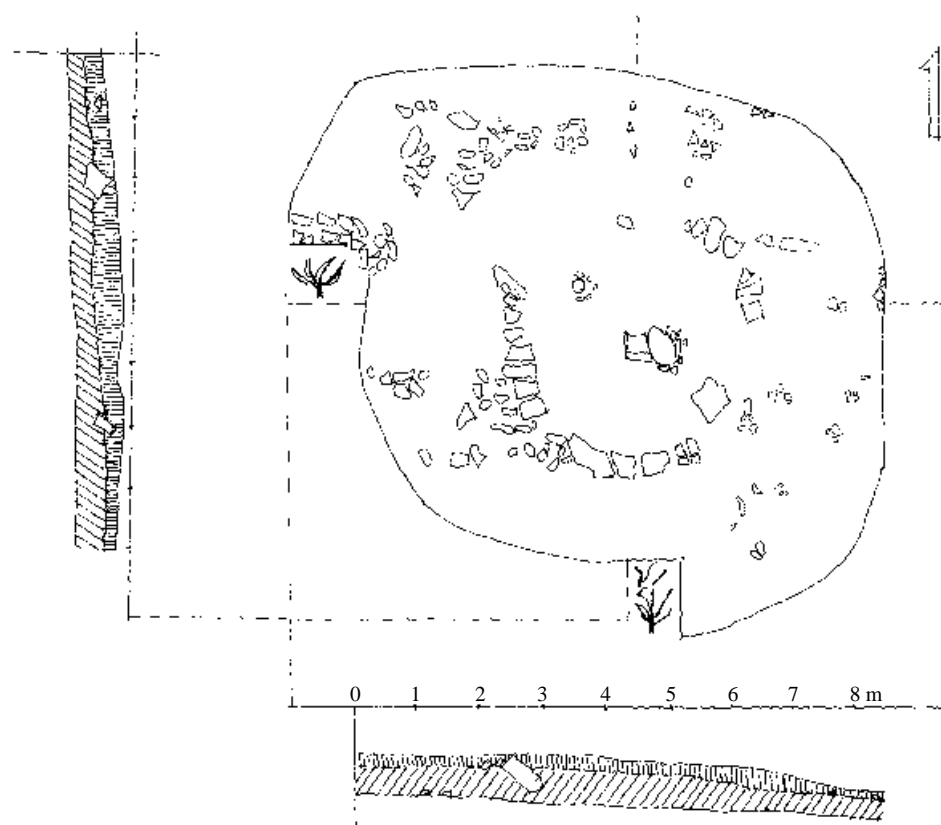
Pl. X. Planul și profilele tumulului M 2-B, după înțurcarea stratului vegetal

Pl. XI Planul i profilele movilelor 3-B, 3/b i 4-B.

Pl. XII. Planul și profilele tumulului M 6-B.

Pl. XIII. Planul și profilele tumulului M 7-B.

1

2

3

4

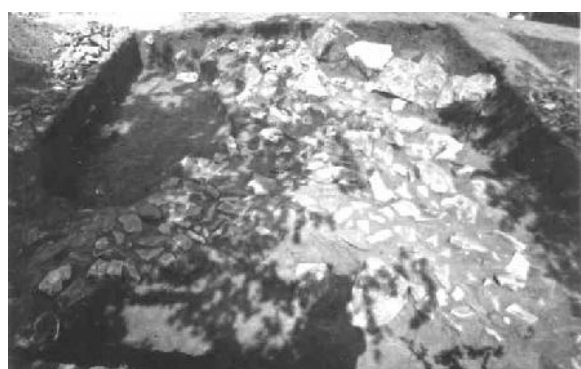
Fig. 1. Enisala - Zona A. Mominte tumulare cu manta și ringuri din bolovani și plăci de gresie.
1- M₂; 2- M₁; 3- M₃ și M₆; 4- M₅

1

2

3

4

Fig. 2. Enisala - Zona B. Morminte tumulare cu manta și ringuri din bolovani și plăci de gresie.
1- M_1 ; 2 - M_2 ; 3 - M_{16} ; 4 - vederi asupra stratigrafiei movilelor

Fig 3 Enisala - Zona B. Aspecte din necropola plan .

Fig. 4. Enisala. Tipuri de momânte de incinerare. 1 - momânt cu cinerariile depuse direct în groap ; 2 - momânt cu cinerariile acoperite; 3 - momânt cu urnă, fără capac; 4 - momânt cu urnă din amfor depusă direct în groap ; 5, 6 - mominte cu urnele cu capace din plac de gresie; 7 - momânt cu urnă din amfor cu capacul format din plăci de gresie; 8, 9 - mominte cu urnele cu capace din castroane; 10 - momânt cu urnă din amfor împachetat în partea superioară cu bolovani și cioburi; 11, 12 - mominte cu urne și capace împachetate parțial cu bolovani.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Fig. 5. Enisala. Tipuri de mominte de incinerare.

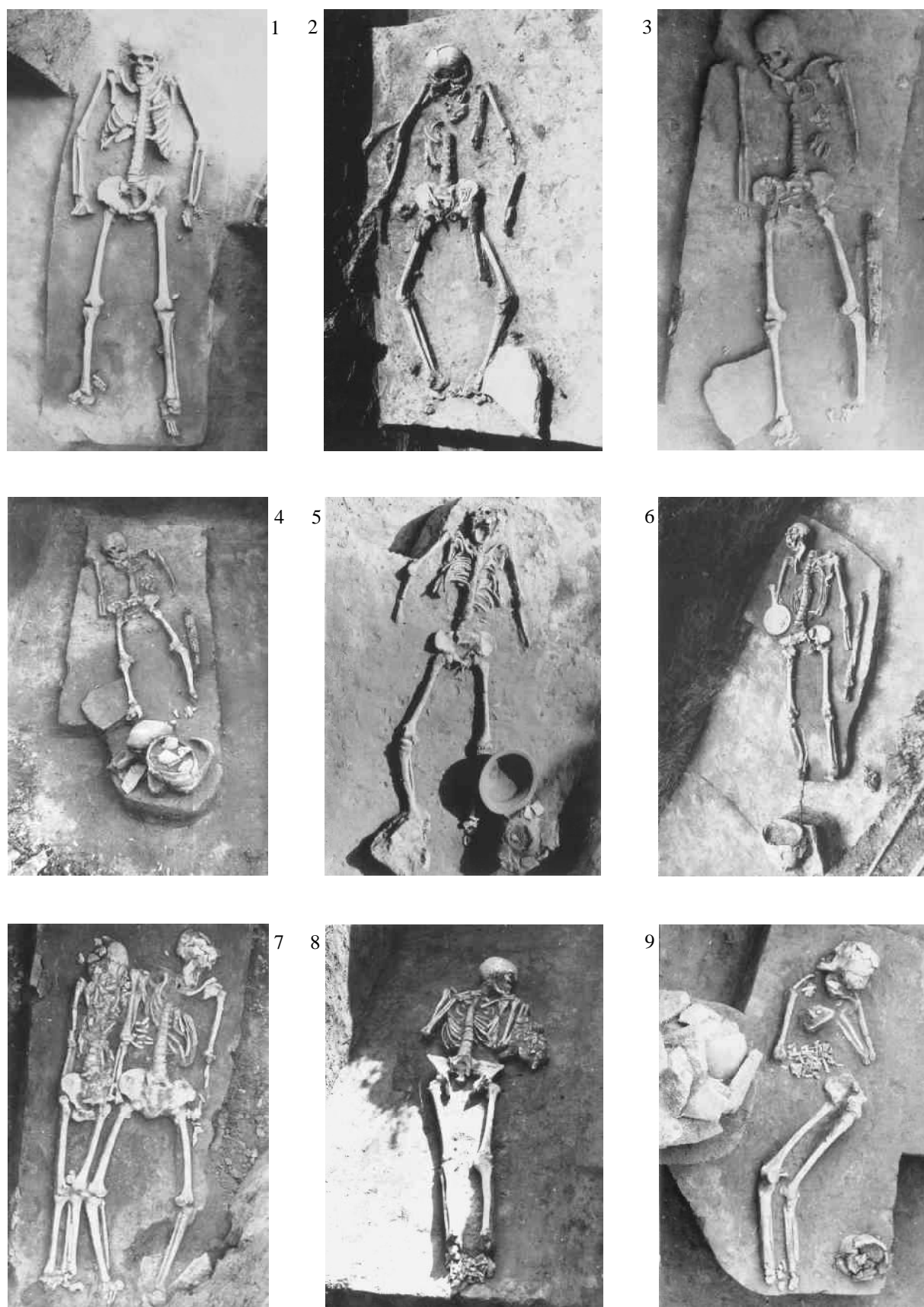

Fig. 6 Enisala. Diferite practici ritual funerare la momintele de înhumare.

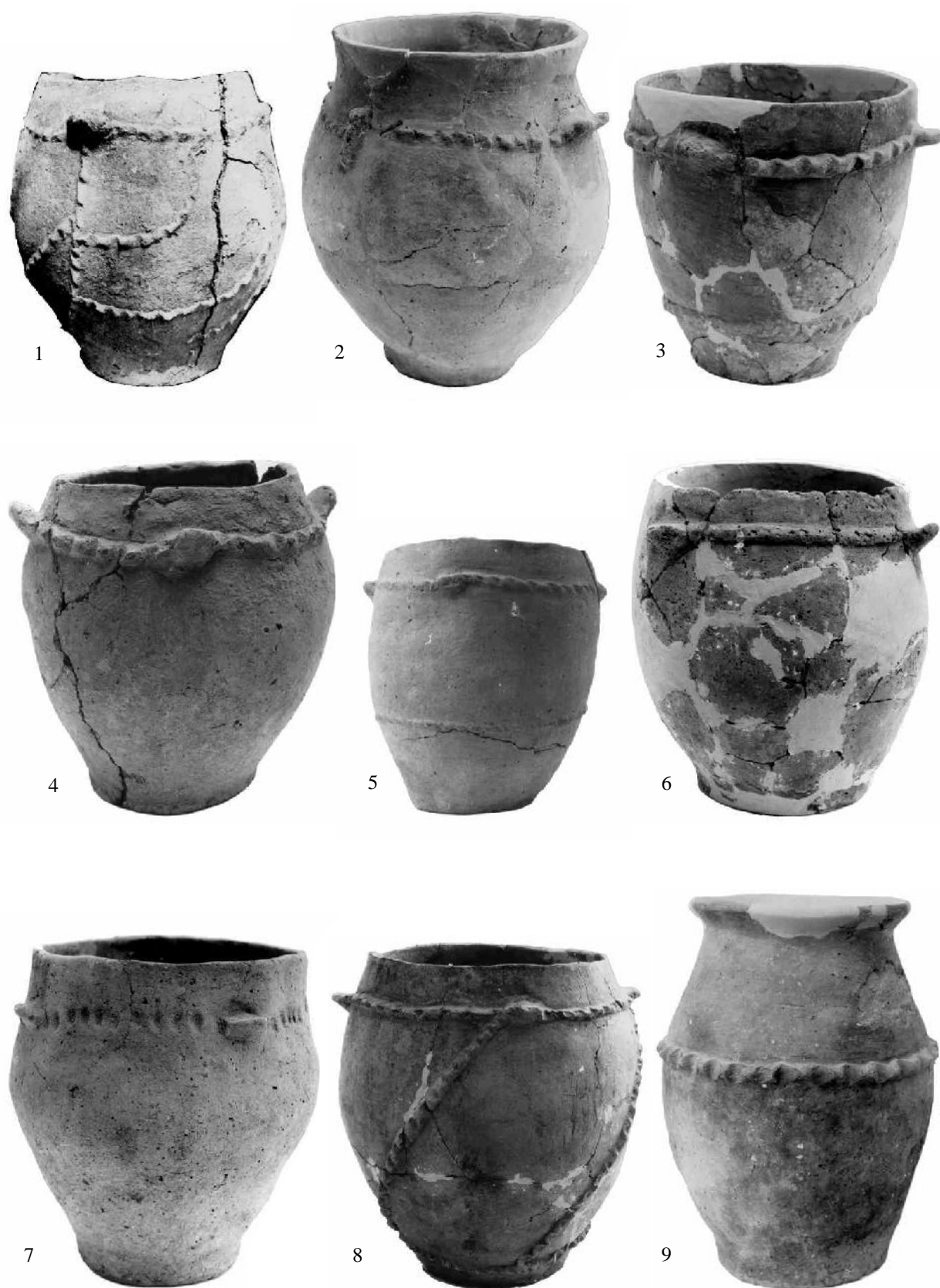

Fig. 7. Enisala. Vase-urne, grupa ceramicii grosiere.

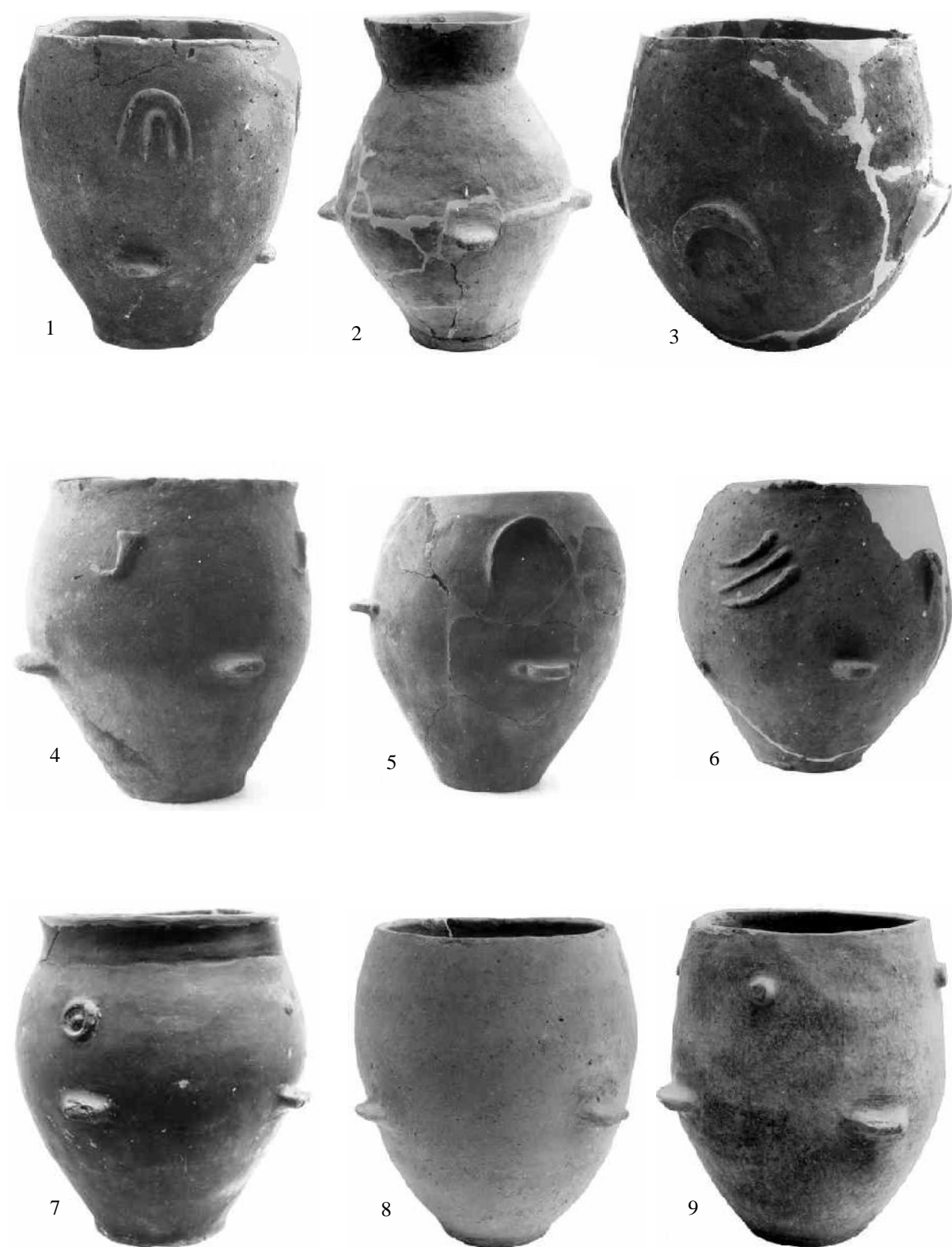

Fig. 8. Enisala. Vase-urne, grupa ceramicii fine.

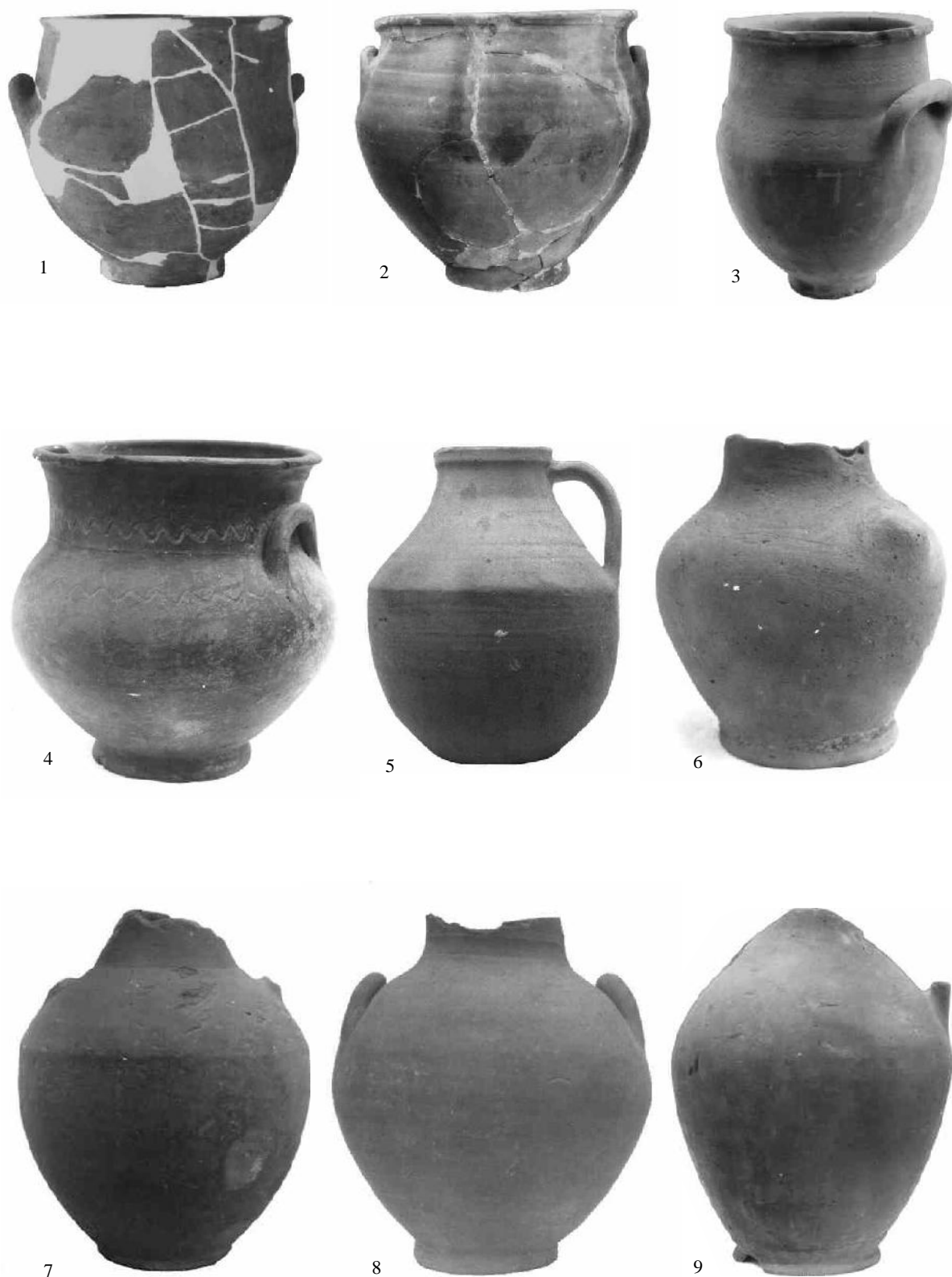

Fig. 9. Enisala. Vase-urne, grupa ceramicii gri lucrat la roat . 1-4 tip crater; 5-9 amfore.

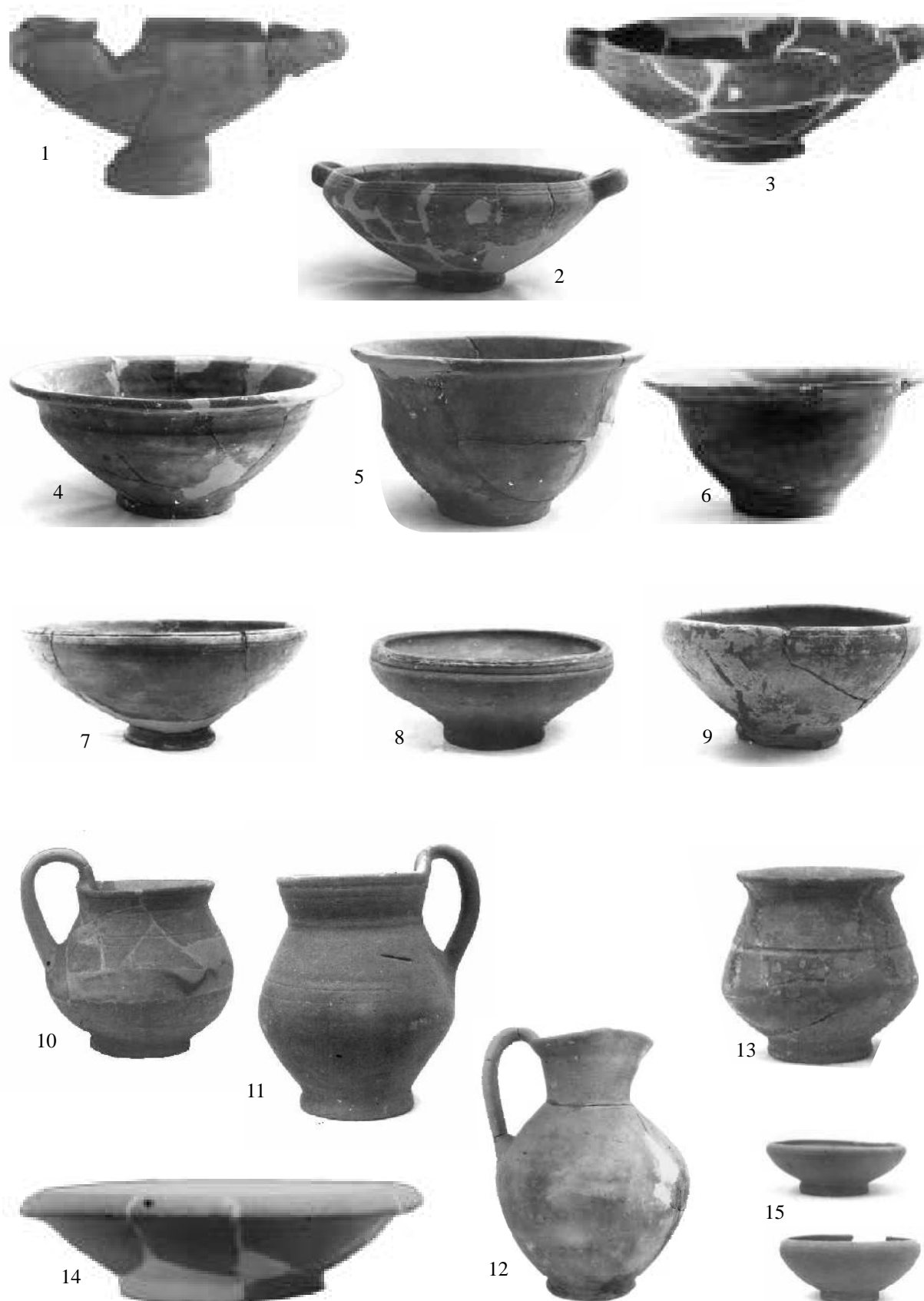

Fig. 10. Enisala. Vase de uz curent, grupa ceramicii gri. 1-fructier ; 2-3 str. chini; 4-6 castroane; 7-9 boluri; 10-12 c ni; 13- ulcic ; 14- farfurie; 14- boluri mici

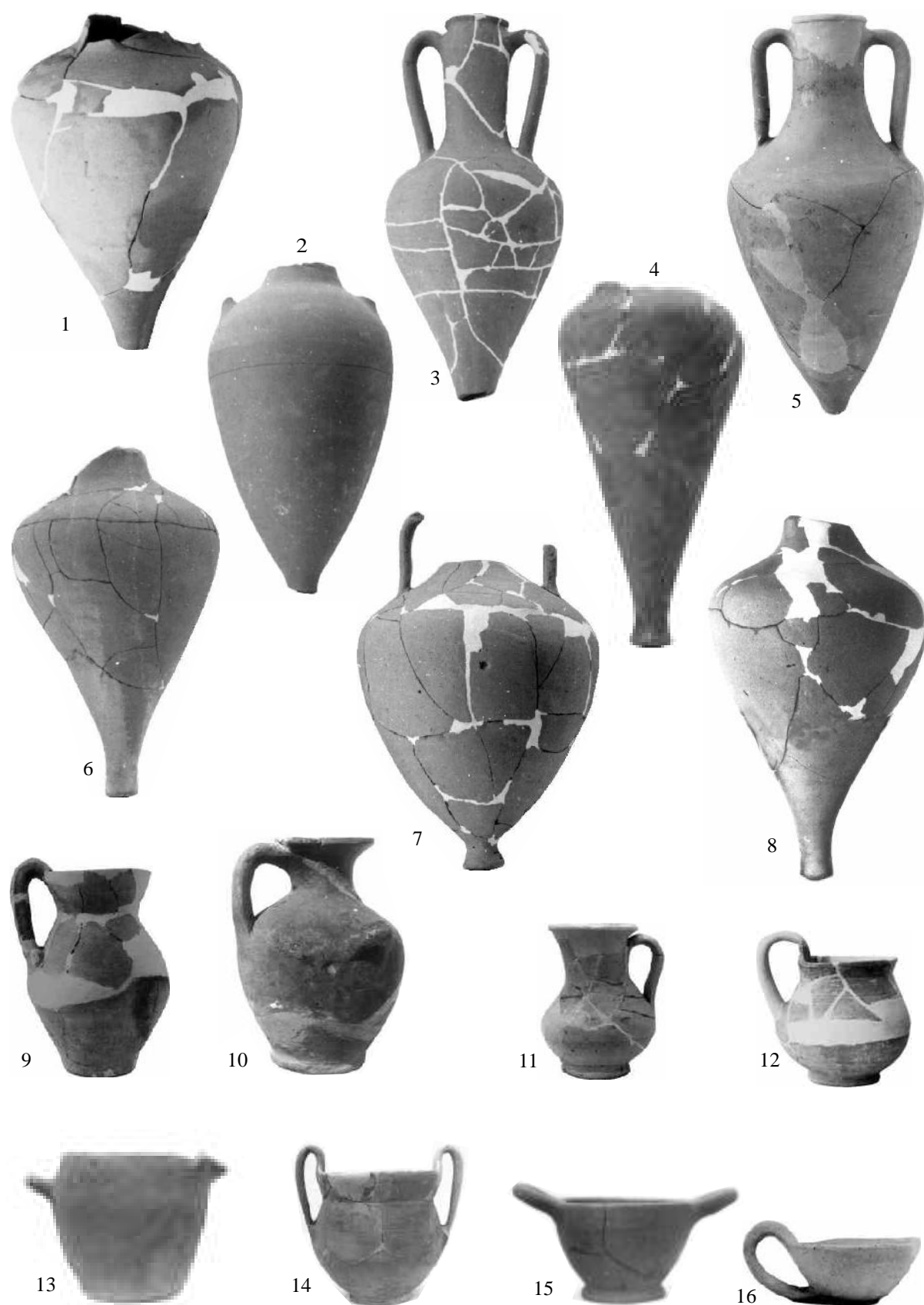

Fig. 11. Enisala. 1-7 amfore grece ti folosite ca urne; 8-14 ceramic autohton , imita ii dup forme grece ti.

Fig 12 Enisala Ceramic greceasc de lux.

Fig. 13 Enisala. 1-6: unelte; 7-8: piese reprezentative ideologice;
9-17: arme (sabii, vârfuri și elice de săgeți).

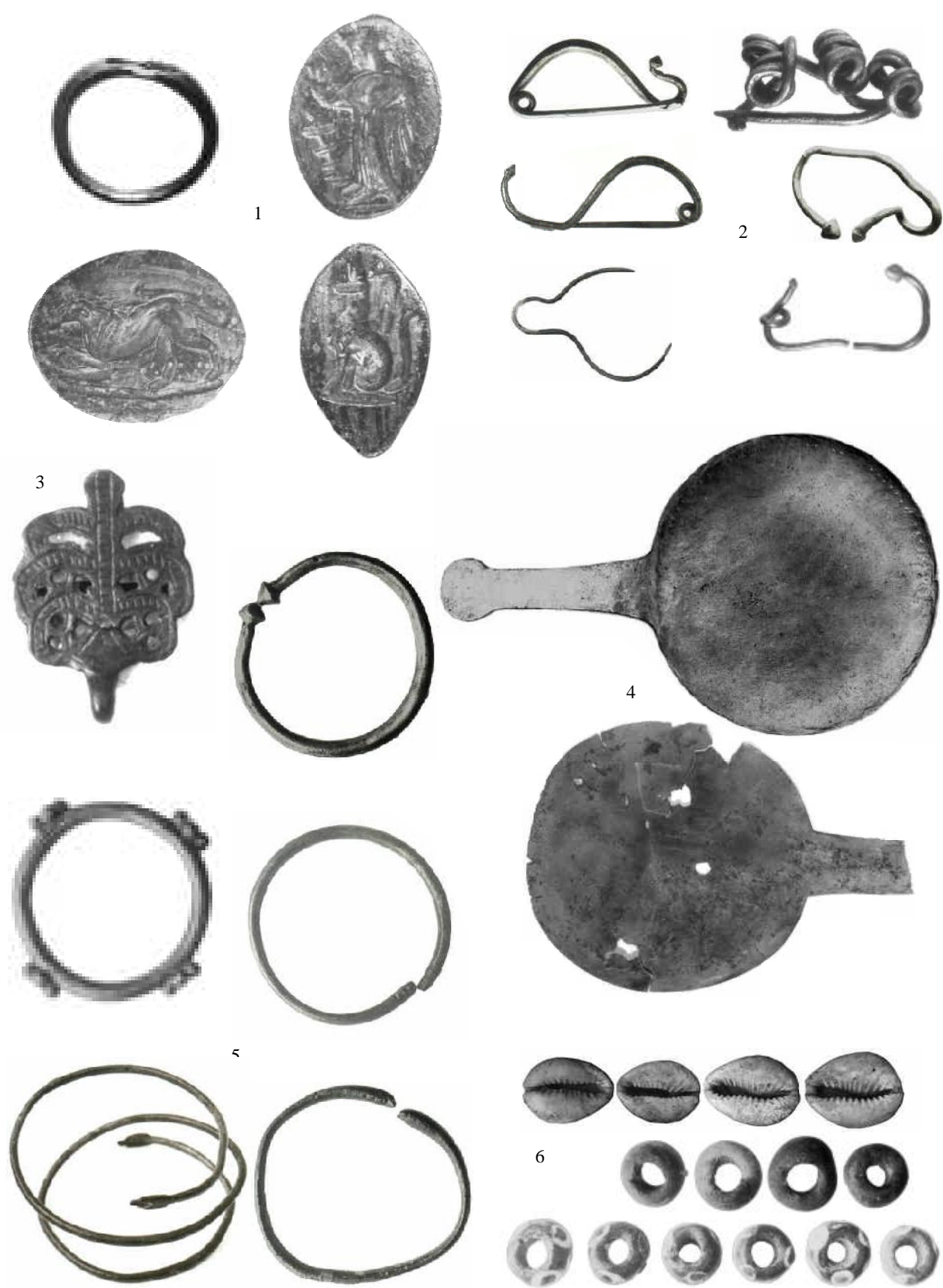

Fig. 14. Enisala. Obiecte de podoabă : 1 - inel cu platformă realizate în stil de gem ; 2 - fibule; 3 - aplică ; 4 - oglizi de bronz; 5 - brățări; 6 - mărgele din scoică - *Cypraea Moneta*, din sticlă colorată în stil "ochi de pisică".